

cve

Center mot
våldsbejakande
extremism

Metodstöd för att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker

Kunskapsöversikt och samtalsstöd

©Center mot våldsbejakande extremism, 2024

Bilder: CVE

Produktion: Center mot våldsbejakande extremism

Innehåll

Förord	5
Begrepp och förkortningar	6
Inledning	7
Center mot våldsbejakande extremisms uppdrag	7
Ökad oro för våldsbejakande extremism i skolan	7
Metodstödet syfte och målgrupp	9
Så har metodstödet tagits fram	9
Metodstödet innehåll	10
Kunskapsöversikt	10
Samtalsstöd	10
Avgränsningar	12
Del 1: Kunskapsöversikt	13
Så här använder du kunskapsöversikten	14
Våldsbejakande extremism	15
Våldsbejakande extremism i Sverige	15
Ensamagerande gärningspersoner	16
Vad innebär radikalisering?	17
Sammanfattande punkter	18
Mer läsning	19
Skolattacker	20
Vad är en skolattack?	20
Likheter mellan skolattacker och våldsbejakande extremism	22
Sammanfattande punkter	23
Mer läsning	24

Risk- och skyddsfaktorer	25
Riskfaktorer	25
Skyddsfaktorer	29
Sammanfattande punkter	31
Del 2: Samtalsstöd	33
Så här använder du samtalsstödet	34
Olika sätt att använda metodstödet	35
Samtal med eleven	37
Oro för våldsbejakande extremism	37
Oro för våldsfascination och skolattacker	39
Oro för psykisk ohälsa	40
Oro för internetvanor	41
Samtal med personer runt eleven	43
Samtal med oroliga vänner eller klasskamrater	43
Samtal med vårdnadshavare och anhöriga	44
Kollegiala samtal och samverkan	47
Kollegiala samtal på skolan	47
Vikten av elevhälsans arbete	48
Samverkansformer och samtycke	48
Orosanmälan	51
Vad ska en orosanmälan innehålla?	52
Vad händer efter en orosanmälan?	53
Polisanmälan	54
Vad händer efter en polisanmälan?	54
Referenslista	56
Slutnoter	62

Förord

I juni 2022 fick Brottförebyggande rådet (Brå) ett regeringsuppdrag att ta fram ett metodstöd och informationsmaterial för att hantera och utreda oro för våldsbejakande extremism och radikalisering i skolan. Uppdraget ska genomföras inom ramen för verksamheten vid Center mot våldsbejakande extremism (CVE) och bygga vidare på ett tidigare metodstöd som centret tagit fram till socialtjänst och polis, och vara särskilt anpassat för att användas i skolan.

Skolan ska vara en trygg plats för barn, elever och personal. En fullständig utbildning med godkända betyg är ett viktigt steg för att skapa trygga och delaktiga samhällsmedborgare. Men ibland får den här tryggheten sig en törn. I samband med att några elever har valt att attackera sina skolor har frågor uppstått om hur den här typen av våld kan förebyggas. Ibland är dessa attacker motiverade eller inspirerade av våldsbejakande extremism.

För att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker riktar sig det här metodstödet till skolpersonal i syfte att ge stöd i hur de ska bemöta och hantera upplevd oro kring en elev. Metodstödet grundar sig i skolans främjande och förebyggande arbete, och avser att vara kunskapshöjande. Utredarna Lenita Törning och Edvin Sandström har varit ansvariga för projektet med stöd av centrets övriga medarbetare.

Stockholm, den 1 december 2023

Jonas Trolle

Chef för Center mot våldsbejakande extremism

Begrepp och förkortningar

Förklaring av begrepp:

Barn: en person som inte har fyllt 18 år.

Ensamagerande: en person som genomför ett våldsdåd på egen hand, utan direkt hjälp av en grupp.

Förebyggande arbete: identifiera, uppmärksamma och motverka risker för att en individ radikaliseras och begår skolattacker.

Pågående dödligt våld: polisiärt begrepp för en pågående dödlig attack, till exempel på en skola.

Radikalisering: en process där personen antar vissa idéer som slutligen leder till accepterande och/eller användningen av våld utifrån ideologiska eller religiösa övertygelser.

Skolattack: ett våldsdåd, ibland med dödlig utgång, som begås på en skola.

Terrorism: ideologiskt motiverade våldsdåd som syftar till att injaga fruktan och destabilisera demokratin.

Våldsbejakande extremism: samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och grundlagsskyddade fri- och rättigheter, och ser våld och brott som en legitim metod för att uppnå ideologiska och politiska målsättningar.

Förkortningar:

Brå	Brottsförebyggande rådet
CVE	Center mot våldsbejakande extremism
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
PDV	Pågående Dödligt Våld
SoL	Socialtjänstlagen
VBE	Våldsbejakande extremism

Inledning

Center mot våldsbejakande extremisms uppdrag

Center mot våldsbejakande extremism (CVE) inrättades den 1 januari 2018 vid Brottsförebyggande rådet (Brå). Centret utvecklar det kunskapsbaserade och sektorövergripande arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism på nationell, regional och lokal nivå. Det görs bland annat genom att ge behovsanpassat stöd till lokala aktörer, vara ett kunskapsnav och bidra till att skapa en högre grad av effektivitet och samordning i de förebyggande insatserna. Ytterst syftar verksamheten till att förebygga ideologiskt motiverad brottslighet och terrorism.

CVE har fyra huvuduppgifter:

- Främja utvecklingen av förebyggande arbete på nationell, regional och lokal nivå.
- Verka för en högre grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet.
- Ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism.
- Samla och sprida kunskap om förebyggande av våldsbejakande extremism baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik.

CVE samverkar med nationella, regionala och lokala aktörer som arbetar med att förebygga våldsbejakande extremism.

Ökad oro för våldsbejakande extremism i skolan¹

I samband med att några elever attackerat sina skolor har frågor uppstått om hur den här typen av våld kan förebyggas, men även hur det hänger samman med våldsbejakande extremism. CVE har sedan 2022 hanterat ett flertal ärenden från skolor runt om i Sverige som efterfrågat stöd och råd kring hur de ska agera vid oro för en elev. Det har handlat om allt ifrån tidig och vag oro för en elev, till allvarliga ärenden där en skolattack varit planerad. En del av ärendena har kommit in via centrets stödtelefon, andra direkt från polis, socialtjänst, psykiatri och andra aktörer.

Centrets erfarenhet är att oro för skolattacker sällan är fråga om konkreta händelser som rör brottslighet, våld, hot eller vapen. I stället handlar det oftare om en diffus oro om att någonting skulle kunna inträffa. Vanliga frågor som centret får från skolpersonal är:

Är det farligt? Finns det risker? Kan eleven vara kvar på skolan? Vad gör vi om något händer? Vad får vi göra? Vilket mandat har vi? Vem pratar med eleven? Skolor hamnar ibland i situationer där de inte vet om de ska stänga av en elev eller inte, om en elev ska komma tillbaka efter en avstängning eller inte. Oro för skolattacker kan skapa starka känslor, även när det handlar om diffus oro. Det skapar utmaningar för skolan och osäkerhet hur de ska hantera situationen.

Vidare betonar CVE vikten av samverkan mellan myndigheter och att skolan inte lämnas ensam med ett ärende. I dag saknar många skolor och kommuner samverkanstrukturer som kan hantera oro för skolattacker. Det finns också skillnader mellan kommuner när det kommer till resurser och samverkansmöjligheter. En del skolor saknar därtill rutiner kring hur de ska hantera om en elev polisanmäls och sedan återvänder till skolan, antingen för att hen inte blivit lagförd eller efter avtjänat straff. Att återgå och slutföra sin skolutbildning kan vara en stark skyddsfaktor för eleven, men det kan också skapa oro hos skolpersonalen och andra elever för vad som kan hända härnäst. Hur ska skolan hantera en sådan situation? Det är viktigt att inte bara fokusera på hur det bör vara, utan hur verkligheten ser ut för skolor.

Centrets vanligaste råd till skolor är:

- Skolan ska i första hand vara en skola. Yrkesverksamma inom skolan ska hålla sig inom sitt uppdrag och stötta andra aktörer i deras roller. Elevhälsan har en viktig roll med sin tvärprofessionella kompetens.
- När det finns oro ska skolor söka stöd, internt eller externt. Skolan kan inte alltid lösa allt inom den egna organisationen och kan behöva stöd utifrån.
- Socialtjänst och polis är resurser som bör användas, och skolan ska inte vänta med att kontakta dem vid behov.
- En orosanmälan ska göras om det finns oro för en elev. Om orosanmälan läggs ner eller om ny oro uppstår kan en ny orosanmälan göras.
- Det är viktigt att jobba långsiktigt och hålla ut. Förebyggande arbete tar och måste få ta tid.

Metodstödet syfte och målgrupp

För att bemöta oro från skolväsendet har CVE tagit fram det här metodstödet som syftar till att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker. Det fokuserar på olika delar av skolans förebyggande arbete där stöd kan behövas – från vad skolpersonal kan tänka på vid samtal med elev till vad som gäller vid orosanmälan och polisanmälan. Stödet är kunskapshöjande och syftar till att bidra till en systematisk hantering av oro för våldsbejakande extremism och skolattacker inom skolan. Ett viktigt syfte är att fånga upp eleven och hjälpa den rätt, innan situationen går för långt. Stödet kommer med förslag på hur det kan användas av olika yrkesprofessioner inom skolan, som skolledning, elevhälsa, pedagogisk och annan personal.

Så har metodstödet tagits fram

För att ta fram ett användarvänligt och anpassat metodstöd till skolan har centret haft samråd med relevanta myndigheter, fackförbund, sakkunniga och skolpersonal. I arbetets inledande skede fördes samtal med undervisningsråd från Skolverket och företrädare för fackförbundet Sveriges Lärare (tidigare Lärarförbundet) för att samla in kunskap och beprövad erfarenhet. Dessa samtal visade vikten av att ta fram ett stöd som kan användas inom ramen för skolans ordinarie arbete. Därefter genomfördes en behovsinventering bland skolpersonal från förskola till kommunal vuxenutbildning för att få en bättre kännedom om ordinarie strukturer, önskemål om metodstödet utformning och vad de inte ville se i ett metodstöd. Centret talade med rektorer, kuratorer, specialpedagoger, studie- och yrkesvägledare och lärare från skolor i olika delar av Sverige, och fick genom det en bättre förståelse för de olika behov som finns inom skolväsendets professioner. Där framkom det att skolpersonal känner sig osäkra på hur de ska hantera en elev som uttrycker extrema åsikter eller våldsfascination, och att stöd kan behövas för att veta vilka frågor som kan vara bra att ställa. Precis som Skolverket och Sveriges Lärare visade behovsinventeringen ett behov av ett flexibelt stöd som kan användas inom ramen för skolans verksamhet. Stödet bör också stärka den kollegiala samverkan på skolan och samverkan med andra samhällsaktörer (t.ex. socialtjänst och polis). Metodstödet utformning avser att möta dessa behov och önskemål.

Centret har även tagit del av stödmaterial, handböcker och vägledningar som andra myndigheter tagit fram för att stärka skolans främjande och förebyggande arbete. Det har också tittat närmre på svensk och internationell forskning om våldsbejakande extremism, skolattacker och skolans förebyggande arbete. Det har gjorts för att förankra metodstödet i kunskapsbaserad och beprövad praktik.

Ett första utkast av metodstödet skickades i september 2023 ut till Skolverket, fackförbund, relevanta civilsamhällesaktörer, sakkunniga och utvalda skolor för återkoppling. Svaren har varit mycket värdefulla för att identifiera styrkor och förbättringsområden, och dessa har använts för att ta fram metodstödet slutliga utformning.

Metodstödet innehåll

Metodstödet består av två delar: en kunskapsöversikt och ett samtalsstöd. Länshänvisningar kring hur dessa delar kan användas finns beskrivet under varje del. Här följer en kortare beskrivning av metodstödet delar.

Kunskapsöversikt

Metodstödet inleds med en kunskapsöversikt som baseras på svensk och internationell forskning och är indelad i tre kapitel:

Det första fokuserar på **våldsbejakande extremism** och ger en kortfattad beskrivning av fenomenet, om de tre våldsbejakande miljöerna i Sverige, ensamagerande gärningspersoner och radikaliseringsprocessen. Internets betydelse lyfts också fram. Kapitlet avslutas med rekommendationer på ytterligare läsning.

Det andra ger en överblick över **skolattacker** och vad det är, samt möjliga likheter med våldsbejakande extremism. Kapitlet avslutas med rekommendationer på ytterligare läsning.

Det tredje tittar närmre på **risk- och skyddsfaktorer** som förekommer vid våldsbejakande extremism och skolattacker. Frågorna i samtalsstödet bygger på dessa faktorer. Kapitlet betonar vikten av skyddsfaktorer i det förebyggande arbetet, och hur skolans förebyggande arbete kan stärkas genom kännedom om risk- och skyddsfaktorer.

Samtalsstöd

Den andra delen av metodstödet är ett samtalsstöd, som består av förslag på frågor att ställa och rekommendationer om stöd från andra myndigheter och aktörer. Samtalsstödet inleds med förslag på hur olika yrkesprofessionella inom skolan kan använda det. Resten av stödet är indelat i fem delar:

Samtal med eleven som skolpersonal är oroliga för. Att prata med eleven är en viktig insats, men kan också vara något som skolpersonal känner oro inför. Den här delen inkluderar en mängd frågor som kan vara relevanta att ställa vid oro för våldsbejakande extremism, våldsfascination och skolattacker, psykisk ohälsa och internetvanor. Frågorna är öppna, lågaffektiva och icke-dömande, och ska användas för att förstå och hjälpa eleven rätt.

Samtal med personer runt eleven, till exempel oroliga klasskamrater eller vänner, och vårdnadshavare. Dessa kan vara bland de första som märker av förändringar hos en individ, men de vet inte alltid vad de ska göra av den informationen. Klasskamrater och vänner kan vara rädda för att bli sedda som någon som ”skvallrar” till vuxna på skolan. Vårdnadshavare och anhöriga kan känna skam och inte veta vad de vågar säga. Den här delen av samtalsstödet ger förslag på frågor att ställa, men också på hur skolan kan arbeta för att skapa en trygg miljö där elever vågar komma till vuxna med sin oro. Det ges också rekommendationer på anhörigstöd och Skolverkets stödmaterial.

Kollegiala samtal och samverkan, till exempel i arbetslaget, med elevhälsoteamet eller i samverkan med andra myndigheter och aktörer. Här ges förslag på frågor och rekommendationer om hur oro kan fångas upp inom kollegiet. Det kan vara ett stöd för enskild skolpersonal att dela sin oro för en elev, men också för att få en bättre helhetsbild av eleven. Elevhälsans betydelse och dess tvärprofessionella kompetens lyfts fram som viktig. Samverkan med andra myndigheter och aktörer berörs, liksom vad som gäller vid samtycke.

Orosanmälan är något skolor är skyldiga att göra om de har kännedom eller misstanke om att ett barn far eller riskerar att fara illa. Den här delen fokuserar på hur man gör en konkret och detaljerad orosanmälan vid oro för våldsbejakande extremism och skolattacker. Här ges förslag på frågor, rekommendationer och hänvisningar till rapporter framtagna av Socialstyrelsen för att underlätta processen.

Polisanmälan kan också vara aktuellt vid oro för våldsbejakande extremism och skolattacker. Den här delen ger information om när skolan är skyldiga att göra en polisanmälan och hur de kan gå till väga om de behöver komma i kontakt med polisen vid oro för en elev. Den hänvisar till stöd och rekommendationer från Polismyndigheten.

Metodstödet två delar – kunskapsöversikten och samtalsstödet – är utformade för att höja skolpersonals kunskapsnivå om våldsbejakande extremism och skolattacker, och göra dem bättre förberedda att hantera oro för en elev. Stödet är flexibelt och ska användas inom ramen för skolans ordinarie arbete.

Avgränsningar

Regeringsuppdraget avsåg att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och radikalisering, och samverkan mellan skola, socialtjänst och polis. Det gör att arbete som faller inom ramen för att förhindra eller försvåra våldsdåd i skolan – till exempel säkerhetsplanering och inrymning eller utrymning – inte har varit centralt för arbetet med uppdraget. Däremot har samverkan funnits med myndigheter som har ansvar för de områdena och hänvisningar görs också till relevanta stödmaterial från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Skolverket.

Center mot våldsbejakande extremism valde också att inkludera större fokus på skolattacker än vad uppdragsbeskrivningen ursprungligen uttryckte. I uppdragsbeskrivningen nämndes att ett antal våldsdåd med dödlig utgång har utförts i svenska skolor och att gärningspersonen i några fall varit inspirerade av våldsbejakande extremistiska ideologier. Eftersom det inte alltid är tydligt vilken roll våldsbejakande extremism spelar i skolattacker, valde centret att lyfta fram både våldsbejakande extremism och skolattacker.

Skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker

- Mer om förskolan och skolans arbete mot våldsbejakande extremism finns i ett [stödmaterial](#) med rekommendationer, material och fördjupning som Skolverket har tagit fram.
- Skolverket har också ett [stödmaterial](#) om säkerhet och krisberedskap i skolan, inklusive hur skolan ska förebygga väpnat våld.
- CVE har en [stödtelefon](#) dit yrkesverksamma kan ringa vid frågor om våldsbejakande extremism och skolattacker, eller om de behöver stöd i ett ärende. Telefonnummer: 08-527 44 290 (9–15 helgfria vardagar).
- CVE, Skolverket, Socialstyrelsen, Polismyndigheten och MSB har tagit fram en gemensam informationssida om att förebygga skolattacker: www.cve.se/skolattack
- Mer om hur skolan kan hantera samhällskriser finns i boken Skolans värld möter samhällskriser. Den är publicerad 2022 av Studentlitteratur och är skriven av Magnus Persson, Aida Alvinus och Frida Linehagen.

Del 1:

Kunskapsöversikt

Så här använder du kunskapsöversikten

Kunskapsöversikten kan användas på flera sätt:

- Den kan läsas i sin helhet för att få en grundläggande ämnesintroduktion till våldsbejakande extremism, skolattacker och relevanta risk- och skyddsfaktorer.
- Den kan användas för att hantera specifika frågor som dyker upp under arbetets gång och fungera som ett stöd i mötet med eleven.
- Den kan även vara till hjälp för att få en övergripande förståelse av risk- och skyddsfaktorer som förekommer vid våldsbejakande extremism och skolattacker.

Om ni vill fördjupa kunskapen om våldsbejakande extremism och skolattacker ges förslag på vidare läsning i slutet av kunskapsöversikten. Ni som är intresserade av att ta del av forskningen som ligger till grund för kunskapsöversikten finner den i slutnoter och referenslistan, som ligger sist i det här metodstödet.

Våldsbejakande extremism

I det här kapitlet ges en översikt av våldsbejakande extremism i Sverige. Det inleds med att beskriva vad våldsbejakande extremism är och de tre centrala våldsbejakande miljöerna. Därefter berörs så kallade ensamagerande gärningspersoner och radikaliseringsprocessen. Kapitlet avslutas med sammanfattande punkter och rekommendationer om vidare läsning.

Våldsbejakande extremism i Sverige

Våldsbejakande extremism är ett samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och grundlagsskyddade fri- och rättigheter, och ser våld och brott som en legitim metod för att uppnå ideologiska och politiska målsättningar. Våldsbejakande extremister ägnar sig åt, uppmuntrar eller på annat sätt främjar våld för att påverka och förändra samhället.² Brottsligheten är således ideologiskt motiverad och kan innefatta olika typer av brott – från ekonomisk brottslighet, otillåten påverkan, olaga hot och trakasserier till grova våldsbrott och terrorattentat.

För närvarande följer Säkerhetspolisen huvudsakligen tre våldsbejakande extremistmiljöer inom ramen för deras uppdrag att skydda demokratin och motverka ideologiskt motiverad brottslighet som syftar till att förändra samhällsordningen. Dessa är den våldsbejakande islamistiska miljön, de högerextremistiska och de vänsterextremistiska miljöerna.³ Inom miljöerna finns det gott om ideologisk variation och synsätt på hur målsättningar ska uppnås. Miljöerna består av aktörer (individer, grupper, nätverk och organisationer) som knyts samman utifrån en gemensam uppfattning om hur samhället bör se ut och fungera. Brotten inom miljöerna begås ofta systematiskt. Varje enskilt brott behöver inte ses som särskilt allvarligt, men kan i förlängningen bidra till att normalisera, underblåsa och påverka beslutsfattande, myndighetsutövning eller enskilda individers arbete eller engagemang.⁴

De tre våldsbejakande extremismmiljöer som Säkerhetspolisen följer just nu:

- **Den våldsbejakande islamistiska miljön** innefattar aktörer som vill ersätta demokratin med ett styre som grundas på hårdföra och bokstavliga uttolkningar av islam. En dominerade ideologisk riktning är salafi-jihadism och är en mindre inriktning inom den salafistiska rörelsen. Salafister är en bokstavstrogen trosinriktning inom sunni-islam som vill gå tillbaka till den muslimska religionen så som de uppfattar att den levdes och lärdes ut av de tre första generationerna av muslimer efter profeten Muhammed. Salafister motsätter sig demokrati som styrelseskick, förespråkar stark könssegregation och en värdekonservativ livsstil. Det som särskiljer salafi-jihadister från de flesta salafister är att de förespråkar våld för att upprätta en islamistisk samhällsordning.⁵

- **Den våldsbejakande högerextrema miljön** innefattar en rad aktörer som drivs av bland annat auktoritära, radikalnationalistiska, rasistiska, främlingsfientliga och antisemitiska ideologier och idéer, som nationalsocialism och etnonationalism. Inom aktörernas föreställningsvärld finns även hat mot etablissemangen, hbtqi-rörelsen, feminism och kvinnors egen rätt att bilda familj. Det finns också en hängivenhet för djurrätt och klimat- och miljöfrågor såsom ekofascism.⁶
- **Den våldsbejakande vänsterextrema miljön** innefattar frihetliga vänsteraktörer och ideologier som ser våld som en legitim metod för att påverka samhället. Dessa ideologier, såsom anarkism, är karaktäriserade av antihierarkisk och antiauktoritär grundsyn, vilket starkt ifrågasätter auktoritära ideologier och system, statliga strukturer och kapitalismens roll i samhället. Aktörerna strävar istället att upprätta ett klasslöst samhälle präglad av socioekonomisk jämlikhet och inkluderande syn på identitet och rättigheter, antirasism, feminism och hbtqi-rättigheter. De tar avstånd från den svenska demokratiska modellen där företrädare röstas fram i val. I stället vill de se direktdemokrati med folkstyrelse, där medborgare deltar direkt i beslutsfattande processer och politiskt styrande.⁷

Det finns också olika former av enfrågerörelser som använder våld och annan brottslighet för att driva specifika frågor, till exempel djurrätt, abortmotstånd och klimat- och miljöfrågor. Dessa aktörer kan ibland vara en del av någon av de våldsbejakande miljöerna, men behöver inte vara formade som en extremistisk rörelse eller miljö.⁸

Något som har kommit att få allt större uppmärksamhet är så kallad hybridisering. Det innebär att extremistmiljöer i sin propaganda använder sig av konspirationsteorier från miljöer som i sig inte är våldsbejakande men starkt samhällskritiska.⁹ Gränsdragningen mellan vad som är våldsbejakande och vad som inte är det har blivit mer diffus, vilket Säkerhetspolisen har uppmärksammat i lägesbild.¹⁰

Ensamagerande gärningspersoner

Det är inte nödvändigtvis de som tillhör en grupp eller organisation som är mest benägna att begå ideologiskt motiverade brott, utan det kan även vara personer som agerar utan stöd av en specifik grupp eller organisation. Dessa kallas ensamagerande gärningspersoner, även om det är osäkert hur ensamma dessa gärningspersoner är.¹¹ Ofta är de en del av och hämtar inspiration från digitala gemenskaper som förespråkar våld och vikten av att ta saken i egna händer för att polarisera, underblåsa spänningar och hetsa fram en samhällskollaps.¹²

Ett flertal terrorattacker har planerats och genomförts av ensamagerande gärningspersoner med koppling till högerextremism och islamistisk extremism. Dessa har ofta inspirerats av våldsbejakande extremistiska ideologier, våldsbejakande propaganda och tidigare utförda attentat, men behöver inte vara en del av en våldsbejakande extremistmiljö. Ett relativt vanligt inslag är problematik med psykisk ohälsa hos gärningspersonerna. Ideologiska bevekelsegrunder blandas med personliga, och motiven bakom genomförda handlingar kan vara oklara. Liknande tecken går också att se bland personer som begår skolattacker, vilket nästa kapitel berör.

Vad innebär radikalisering?

Radikalisering används för att beskriva en process genom vilken en person antar idéer som slutligen leder till accepterande och/eller användningen av våld utifrån ideologiska eller politiska övertygelser. Den kan också beskriva processen en individ går igenom innan hen begår en skolattack. Radikaliseringsprocessen är varken linjär eller stabil och kan variera från person till person.¹³

Radikalisering kan innefatta både radikalisering av åsikter och handlingar. Radikalisering kan börja med att man tänker på att exempelvis förstöra egendom, skada eller till och med döda någon som representerar en grupp eller en sak som individen finner stötande. De flesta kommer aldrig att skapa en plan för att genomföra sina våldsfantasier, än mindre agera på dem. En liten minoritet går dock bortom radikala tankar och väljer att agera på dem.¹⁴

Människor dras till extremism av olika anledningar och ofta med olika förväntningar. För att bättre förstå radikaliseringsprocesser har forskning försökt identifiera riskfaktorer som förekommer vid våldsbejakande extremism. Dessa beskrivs närmre i kapitel tre om risk- och skyddsfaktorer. Det är ofta en uppsättning riskfaktorer som förekommer hos de som radikaliserar, men alla faktorer har inte samma vikt för alla. De kan variera från fall till fall. Det finns inget konsekvent mönster eller perfekta profiler som skiljer dem från varandra eller från de som inte involveras i extremism.¹⁵

Radikaliseringsprocessen påverkas av såväl personliga faktorer som sociopolitiska och organisatoriska sammanhang. Människor kan radikaliserar i olika sociala sammanhang, exempelvis av familjemedlemmar eller vänner, genom direktkontakt med extremistgrupper, i fängelser eller via internet. Vissa extremistgrupper har också rekryterat personer på bland annat skolor, universitet och religiösa lokaler.¹⁶

Internet har kommit att bli en central arena för hur människor radikaliserar. Digitala plattformar har gjort det lättare för extremister att kommunicera över gränserna och sprida extremistisk propaganda till sårbara individer. Spel- och gamingplattformar kan också användas av extremister för att radikalisera, rekrytera, hetsa till våld och underlätta genomförandet av grova våldsbrott och attentat.¹⁷ Spellogik och estetik har präglat hur en del terrorattacker har planerats och genomförts. Några terrorattacker har sänts live via en kamera på gärningspersonens huvud, där tittarna kan följa händelseförloppet som om det vore ett spel.¹⁸

Sammanfattande punkter

- Våldsbejakande extremism är ett samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och grundlagsskyddade fri- och rättigheter, och ser våld och brott som en legitim metod för att uppnå ideologiska och politiska målsättningar.
- För närvarande följer Säkerhetspolisen huvudsakligen tre våldsbejakande miljöer: den våldsbejakande islamistiska miljön, de högerextremistiska och de vänsterextremistiska miljöerna.
- Våldsbejakande islamister drivs av att styra samhället enligt en extrem och hårdför tolkning av islam. Exempel på måltavlor är allmänheten, judar, hbtqi-personer och kristna.
- Våldsbejakande högerextremister drivs av antisemitiska, rasistiska och antidemokratiska idéer. Exempel på måltavlor är muslimer, judar, invandrare, hbtqi-personer, politiker och tjänstepersoner i offentliga anställningar.
- Våldsbejakande vänsterextremister drivs av antidemokratiska idéer om att politiska motståndare som högerextremister och kapitalister bör bekämpas med våld. Exempel på måltavlor är högerextremister, anhängare av högerpartier och företrädare för vissa företag och myndigheter.
- Det är inte nödvändigtvis de som tillhör en grupp eller organisation som är mest benägna att begå ideologiskt motiverade brott, utan det kan även vara personer som agerar utan stöd av en specifik grupp eller organisation.
- Radikalisering är en komplicerad process och det finns ingen enskild anledning till att någon radikaliserar (eller inte radikaliserar).

Mer läsning

CVE har tagit fram flera [kunskapsöversikter](#) om våldsbejakande extremism. I CVE:s [publikationsverktyg](#) finns också andra myndighets- och forskningsrapporter som kan vara av intresse.

Skolverket publicerade 2018 en [rapport](#) om skolans roll i att förebygga våldsbejakande extremism.

Säkerhetspolisen publicerar varje år en [årsbok](#) och nulägesbild över säkerhetshoten mot Sverige.

Vi rekommenderar också att titta på [referenslistan](#) i slutet av metodstödet.

Skolattacker

Det finns olika typer av våld som sker i skolan. Det kan handla om konflikter mellan elever, sexuella trakasserier, mobbning, rasistiska uttalanden eller misshandel.¹⁹ Men ibland kan det också förekomma våldsamma attacker med vapen som kan resultera i dödligt utfall. Det är den typen av våld som avses här.

Vad är en skolattack?

Det saknas en gemensam definition i forskningen om vad som utgör en skolattack, men det finns några gemensamma nämnare som lyfts fram:

- Det första är att en skolattack ofta begås av elever eller tidigare elever på skolan. Det betyder inte att dådet inte kan begås av personer som saknar en relation till skolan. Skolattacken i Trollhättan 2015 är ett sådant exempel²⁰. Det vanligaste är dock att det handlar om en person med en relation till skolan.
- Det andra är att offren är valda av en slump (även kallat randomiserat våld) eller för att de har en symbolisk roll på skolan (t.ex. rektor, skolsköterska, lärare). Ibland har gärningspersonen bestämt på förhand vilka personer hen vill attackera, men ofta väljs offren ut för att de är på fel plats vid fel tillfälle.
- Det tredje är att våldet är riktat mot skolan som institution. Platsen är vald strategiskt och inte av en slump. Det kan handla om att gärningspersonen vill hämnas för upplevda oförrätter, men det kan också vara för att skolan representerar en samhällsutveckling som gärningspersonen inte vill se. Inte sällan blandas personliga och samhällspolitiska skäl, vilket även går att se hos ensamagerande terrorister.²¹

Amerikanska forskare har identifierat fem kriterier som ofta förekommer i skolattacker:

1) gärningspersonen upplever social marginalisering eller utanförskap (t.ex. till följd av mobbning), 2) det finns psykosociala sårbarheter som gör det svårt för gärningspersonen att hantera utanförskapet, 3) det finns kulturella manus som gör skolattacker till ett möjligt alternativ, 4) gärningspersonen håller sig under radarn för att inte bli upptäckt och 5) gärningspersonen har tillgång till vapen, som skjutvapen eller stickvapen.²² Även om dessa fem villkor inte är tillräckliga för att leda till en skolattack – det är alltid ett samspel mellan andra faktorer som kan variera²³ – hjälper de oss att identifiera mönster som kan vara till hjälp i det förebyggande arbetet.

De kulturella manusen är intressanta att lyfta fram. De är populärkulturella och socio-kulturella referensramar som inte bara förklarar varför en skolattack bör genomföras, utan också hur den kan genomföras. De inkluderar val av förklaringsmodeller, kläder, symbolik, vapen och tillvägagångssätt. Det är vanligt att det finns hänvisningar till andra skolattacker.²⁴ En skolattack som varit inflytelserik är skolmassakern på Columbine High School i Colorado, USA i april 1999, där två elever tog med sig skjutvapen till skolan och dödade 10 personer. Attacken lyfts ofta fram som en inspirationskälla till senare skolattacker. Flera gärningspersoner som har begått skolattacker efter 1999 har burit liknande kläder som Columbineskyttarna, som en svart rock eller trenchcoat, tröjor med budskap, lyssnat på samma typ av musik under skolattacken och skrivit dagböcker, manifest och gjort videoinspelningar där de motiverade sina dåd.²⁵ Genom att bära liknande attribut och symboler uppstår upplevda sociala band mellan dem som begår skolattacker.

De kulturella manusen produceras i hög grad på internet. Inte bara sprider personer som begår skolattacker sina manifest och videoinspelningar i digitala forum, utan en del sänder också sina attacker live och uppmuntrar andra till att begå liknande attacker. Även om de flesta som befinner sig i de här digitala forumen inte planerar att begå eller genomföra en skolattack, visar forskning att de kan spela en roll i att romantisera och glorifiera skolattacker och våldsanvändning.²⁶ I de digitala forumen kan unga också få en social gemenskap som de kanske inte har i skolan. Det är inte ovanligt att gärningspersoner som begår skolattacker har tidigare erfarenhet av mobbning och kränkningar i skolan. På internet kan de hitta förklaringsmodeller till varför de blivit utsatta och vikten av att hämnas, vilket påminner om en radikaliseringsprocess.²⁷

Precis som vid ensamagerande gärningspersoner kan det vara svårt att upptäcka unga som planerar en skolattack. De kan hålla sig under radarn och planera dåden ensamma eller tillsammans med någon. Forskning har dock visat att de inte sällan läcker information om sina kommande dåd, både offline och online. Det kan handla om subtila former av läckage – som att säga att de beundrar tidigare skolskjutare och att någon borde göra något liknande på deras skola – till detaljer om att de planerar att begå en skolattack. Tidigare skolattacker har i efterhand visat att läckaget sällan tagits på allvar, utan setts som ett skämt eller försök att få uppmärksamhet. Forskning om förebyggande arbete betonar vikten av att ta läckage på allvar och att skapa strukturer och rutiner som fångar upp det. I skolans fall är det viktigt att höja kunskapen om skolattacker och integrera den kunskapen i det förebyggande och främjande arbetet, men också uppmuntra elever att komma till en vuxen om de hör eller ser någonting som oroar dem.²⁸ Det här metodstödet avser att stärka det arbetet.

Likheter mellan skolattacker och våldsbejakande extremism

Skolattacker och våldsbejakande extremism behöver inte ha någonting med varandra att göra, men det har förekommit fall där det funnits likheter mellan hur dåden planerats, motiverats och utförts. Forskningen på området är fortfarande begränsad, men har identifierat några likheter som är värda att lyfta fram:

- Ibland kan personer som begår skolattacker vara inspirerade eller motiverade av våldsbejakande ideologier. Det handlar om symboler som förövarna bär under dådets gång (t.ex. hakkors), men också vad de skriver i texterna de lämnar efter sig. Även om skolattacker inte behöver vara ideologiskt motiverade, finns det inte sällan en stark samhällskritik. Det kan handla om att ungas utsatthet accepteras eller att samhället är på väg åt fel håll. Precis som med ensamagerande gärningspersoner motiveras dåden inte sällan av både personliga och samhällspolitiska orsaker.²⁹
- Det finns likheter mellan vilken typ av våld som gärningspersonerna använder. Både personer som begår skolattacker och ideologiskt motiverade våldsdåd använder våld för att sända ut ett budskap – så kallat symboliskt våld. När det kommer till skolattacker är våldet ofta riktat mot skolan som institution. Det har också förekommit skolattacker där dåden sänts live på digitala plattformar, precis som flera terrordåd av ensamagerande individer.³⁰
- Skolattacker och ideologiskt motiverade våldsdåd planeras ofta under en längre tid, från några månader till flera år. Det är sällan fråga om vansinnesdåd, utan det finns en plan hur, när och var dådet ska utföras. Gärningspersonerna vet också om att deras dåd kan komma att väcka medialt intresse och göra dem berömda. Flera gärningspersoner förbereder manifest, mediatexter eller andra produkter där de berättar varför de begått sina dåd.³¹
- En annan likhet mellan skolattacker och ideologiskt motiverat våld är sättet som gärningspersonerna klär sig. Som tidigare nämndes följer personer som begår skolattacker ibland ett kulturellt manus, där klädsel och symbolik från tidigare skolattacker kan spela viktiga roller. En del använder också symbolik som går att se bland ensamagerande terrorister, som svarta dödskallemasker, och ibland hänvisar personer som begår skolattacker till terrorister som inspirationskällor.³²

Sammanfattande punkter

- Det saknas en gemensam definition i forskningen om vad som utgör en skolattack, men det finns några gemensamma nämnare som ofta lyfts fram: gärningspersonen är ofta elev eller tidigare elev på skolan, offren är slumpvis utvalda eller för att de har en specifik roll på skolan, och våldet är inriktat mot skolan som institution.
- Forskning har identifierat kriterier som förekommit i flera skolattacker: upplevelse av utanförskap, psykosociala sårbarheter, kulturella manus, isolering och tillgång till vapen.
- Kulturella manus är populärkulturella och sociokulturella referensramar som inte bara förklarar varför en skolattack ska genomföras, utan också hur den ska genomföras. De inkluderar val av kläder, symbolik, vapen och tillvägagångssätt, och ibland också hänvisningar till andra skolattacker.
- Sambandet mellan våldsbejakande extremism och skolattacker är ofta vagt, men det finns likheter i hur attacker planeras, motiveras och genomförs.

Mer läsning

[Skolsäkerhetsutredningen](#) publicerade i juni 2023 ett delbetänkande om hur skolans förebyggande arbete mot skolattacker kan stärkas.

Skolverket har tagit fram ett [stödmaterial](#) kring skolans säkerhet- och krisberedskap.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har i samarbete med Polismyndigheten och CVE tagit fram [vägledningen](#) Våldshandlingar med stora konsekvenser i skolan – En vägledning för skolledning, skolpersonal och säkerhetsansvariga.

Mer om forskning kring skolattacker med svenska perspektiv finns i boken Kriminologiska perspektiv på dödligt skolvåld av Charlotta Thodelius, Hans-Olof Sandén, Carl Besslinger och Peter Währborg. Den publicerades 2021 av Liber.

En sammanställning av svensk och nordisk forskning om skolvåld – från vardagsvåld till skolattacker – finns i Policing Schools: School Violence and the Juridification of Youth. Den publicerades 2019 av Springer och är sammanställd av Johannes Lunneblad.

Kunskap om hur skolan kan förebygga vardagsvåld i skolan finns i boken Hot och våld i skolvardagen: Att förstå och hjälpa utsatta elever av Ylva Odenbring och Thomas Johansson. Den publicerades 2019 av Natur och Kultur.

En omfattande internationell sammanställning av forskning om skolattacker finns i forskarantologin School Shootings – International Research, Case Studies, and Concepts for Prevention. Den publicerades 2013 av Springer och sammanställdes av Nils Böckler, Thorsten Seeger, Peter Sitzer och Wilhelm Heitmeyer.

Risk- och skyddsfaktorer

Det här kapitlet tittar närmare på risk- och skyddsfaktorer som kan öka eller minska risken för att en person radikaliseras in i en våldsbejakande miljö och/eller begår en skolattack.

Det finns inte någon enskild faktor som kan förklara en utveckling mot radikalisering och våldsbejakande extremism, utan det är en process med ett flertal förhållanden, förutsättningar och omständigheter som kopplas samman och förstärker varandra. En individs livssituation präglas inte bara av de egna förutsättningarna (individuella risk- och skyddsfaktorer), utan också av den sociala kontexten (som familj, vänner, skola och samhället i övrigt).

Kapitlet är indelat i två delar. Först beskrivs vad som framstår som relevanta individuella och sociala riskfaktorer i relation till våldsbejakande extremism och skolattacker. Därefter redogörs för skyddsfaktorer. Observera att i individuella fall kan det finnas andra faktorer än de som nämns här. Det går inte att skapa en helt fullständig checklista över vilka risk- och skyddsfaktorer som alltid finns med.

Det finns en del risk- och skyddsfaktorer som går direkt in i skolans uppdrag. Det kan handla om att skapa förutsättningar för att en elev ska klara skolan med godkända betyg, att kränkningar förebyggs, och att goda och tillitsbaserade relationer skapas. Andra går in i socialtjänstens, polisens och psykiatrins uppdrag, som att stödja en elev med destruktiva familjerelationer, utsatthet för våld och kriminalitet, psykisk ohälsa och psykiatriska diagnoser. Kunskap om risk- och skyddsfaktorer kan bidra till att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker. Skolan ska vara en skyddsfaktor i unga människors liv och det kräver åtgärder som motverkar faktorer som kan göra skolan till en riskfaktor, till exempel utsatthet för mobbning, inte klara av undervisningen, och utanförskap. Kunskapen kan förhoppningsvis också leda till tydligare orosanmälningar till socialtjänsten och polisanmälningar.

Riskfaktorer

Kort kan riskfaktorer beskrivas som de faktorer som ökar risken för att en individ ska radikaliseras in i en våldsbejakande miljö eller begå en skolattack. Forskningen om riskfaktorer är mer omfattande än den som fokuserar på skyddsfaktorer. Det är problematiskt då ett främjande och förebyggande arbete handlar minst lika mycket om att stärka de skyddande faktorerna, som att agera gentemot riskerna.³³

Det finns personer som delar flera av riskfaktorerna som tas upp i punktlistan nedan, men som aldrig blir våldsbejakande extremister eller begår en skolattack. Det går inte att fastslå vilken utveckling en viss individ kommer att ha. Vad riskfaktorstänkandet däremot bidrar till är att identifiera det som kan öka risken för att en individ kan radikaliseras och ta till våld.

Svensk och internationell forskning om våldsbejakande extremism och skolattacker har identifierat ett flertal **individuella riskfaktorer**:

- **Frågan om ålder och kön** dyker frekvent upp som möjliga individuella riskfaktorer. Det handlar ofta om unga män i tonåren eller i tjugooårsåldern, som i högre grad är representerade i våldsbejakande miljöer och skolattacker (precis som i övrig kriminalitet). Dock är det viktigt att inte vara alltför generell. Även om män fortfarande är överrepresenterade i våldsbejakande miljöer kan kvinnor vara aktiva och ha mycket framträdande roller, både ideologiskt och socialt.³⁴ När det kommer till skolattacker är kvinnor kraftigt underrepresenterade, men de finns och delar ofta liknande riskfaktorer som män.³⁵ Uppfattningar om vad det innebär att vara kvinna och kvinnors roller kan ha betydelse för kvinnors radikalisering, precis som att destruktiva uppfattningar om maskulinitet och manlighet kan vara riskfaktorer för män.³⁶ Forskning om unga som begår skolattacker har lyft fram maskulinitet som viktig. Skolväldet kan vara kopplat till ett heterosexuellt manligt ideal som gärningspersonen vill uppnå och känner att han inte har. Det kan handla om att glorifiera användningen av våld, visa styrka och inte framstå som svag. Det kan ligga till grund för varför gärningspersonen inte väljer att söka hjälp, till exempel för psykisk ohälsa.³⁷
- Andra riskfaktorer som lyfts fram är **tidigare erfarenheter av våld, övergrepp och kriminalitet**. Det kan handla om att individen har sådana erfarenheter sedan tidigare, till exempel varit en del av gäng, har kunskap kring våldsutövning (inklusive användning av och tillgång till vapen) eller glorifierar användningen av våld för att nå politiska och personliga mål.³⁸ Fascination och intresse för vapen, våld och terroråd och/eller skolattacker kan också vara riskfaktorer. Individen kan också ha varit utsatt för fysiska eller emotionella övergrepp som leder till en önskan att söka revansch eller hämnd, antingen mot specifika individer och grupper eller mot samhället. Forskning om skolattacker pekar på att en del av de unga som väljer att begå en skolattack tidigare har visat ett starkt intresse för vapen och väpnat våld, muntligt och/eller i skrift. Hämnd för att upprätta sitt anseende och hämnas mot dem som orsakat personligt lidande kan vara centralt.³⁹

- **Psykisk ohälsa och psykiatriska diagnoser** kan vara möjliga riskfaktorer för både radikaliseringsinriktad våldsbejakande extremism och att begå skolattacker. Låg självkänsla, låg självkontroll, spänningssökande, aggressivitet, identitetskris, bristande känsla av tillhörighet och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF, t.ex. adhd och autismspektrumet), är sådant som kan bidra till att en individ lockas in i en extremistisk miljö eller begår en skolattack. Men även om de faktorerna kan göra individer sårbara är de inte avgörande. I stället handlar det om att se till samspelet av olika riskfaktorer, där psykisk ohälsa, NPF eller psykiatriska diagnoser är en av flera pusselbitar.⁴⁰
- **Arbetslöshet och att inte klara av skolan eller högre utbildning** kan utgöra individuella riskfaktorer. Det kan resultera i en känsla av utanförskap och misslyckande som kan leda till psykisk ohälsa (eller vara ett resultat av psykisk ohälsa), samt (vid arbetslöshet) också ekonomiska svårigheter. Misslyckandet kan i sig skapa en vilja att söka efter kompenserande sammanhang för uppfattade eller verkliga tillkortakommanden.⁴¹
- **Upplevd eller faktisk social och politisk marginalisering och exkludering** har uppmärksamats som individuella riskfaktorer för både våldsbejakande extremism och skolattacker. Det kan handla om en känsla av utanförskap från andra grupper, en upplevelse att inte få komma till tals, att tystas ner eller på något annat sätt inte få uttrycka sin åsikt.

Här finns det också överlappningar med sociala riskfaktorer, till exempel brist på politisk representation och upplevelser att specifika frågor eller politiska åsikter inte får utrymme i den publika debatten.⁴² Forskning om unga som begått skolattacker visar att flera upplevde ett starkt socialt utanförskap i skolan till följd av mobbning och social exkludering, och att dessa erfarenheter spelade roll i varför de begick skolattacker. Som det förra kapitlet visade handlar det inte bara om att hämnas för egen del, utan det kan också grundas i en samhällskritik. Bristen på reell delaktighet bör inte bara uppmärksammas som en riskfaktor, utan kan också omsättas i det förebyggande och främjande arbetet. Mer generellt kan det handla om att skapa sammanhang där personer känner sig delaktiga och sedda som positiva resurser.⁴³

- **Kriser och trauma** kan vara riskfaktorer för radikaliserings. Att genomgå en personlig kris kan skapa starka känslor som gör en individ sårbar för radikaliserings. Det kan handla om förlust av någonting som betyder mycket för individen, som ett arbete, en vän eller en partner. Det kan också vara personliga misslyckanden som individen inte kan hantera. Erfarenheter av trauman – inte minst från barndomen – kan också göra en individ sårbar för radikaliserings. En posttraumatisk stress som går obehandlad kan leda till svårigheter med känsloreglering och öka risken för att individen tar till våld, antingen mot sig själv eller mot andra.⁴⁴

Om de individuella riskfaktorerna hjälper till att förklara vad som gör en individ mer sårbar för radikaliserings, bidrar de **sociala riskfaktorerna** till att få ökad förståelse av den sociala kontext som individen lever i. Det är många gånger svårt att separera individuella och sociala riskfaktorer eftersom de samspelar. En individs psykiska mående och upplevelse av sig själv är något som formas i den sociala miljö hen lever i. Sociala riskfaktorer hjälper oss därmed att få en bredare och mer övergripande förståelse för en individs livssituation.

Svensk och internationell forskning om våldsbejakande extremism och skolattacker har identifierat ett flertal **sociala riskfaktorer**:

- **Destruktiva familjerelationer** som fysisk och psykisk misshandel i hemmet, social och ekonomisk sårbarhet, dödsfall och brist på stöd från vårdnadshavare, är sådant som i samspel med andra faktorer kan bidra till att en individ söker sig till en våldsbejakande grupp eller begår en skolattack. Familjerelationerna kan också präglas av att vårdnadshavarna har bristande föräldraförmågor och en uppfostringsstil med alltför lite värme, uppmärksamhet och omtänksamhet.⁴⁵ Forskning om unga som har begått skolattacker visar att flera har vuxit upp i kärnfamiljer, men där vårdnadshavarna saknat insyn i barnens liv och några gärningspersoner har beskrivit att de upplevde att deras föräldrar inte brydde sig om dem.⁴⁶ Familjerelaterade omständigheter kan samspela med en önskan om social tillhörighet och trygghet.⁴⁷ Familjemedlemmar eller nära anhöriga som är

aktiva i våldsbejakande miljöer kan också utgöra sociala riskfaktorer. Det kan ge individer en mer direkt väg in i våldsbejakande miljöer, och kan även underlätta för att känslomässiga relationer skapas till en våldsbejakande grupp och/eller ideologi. Sådana band kan göra det svårare för en individ att lämna, även om hen skulle vilja det, eftersom det kan innebära att familjerelationer bryts.⁴⁸

- **Vänner och bekanta som är aktiva i våldsbejakande miljöer** kan utgöra en social riskfaktor. Individen kan genom vänner komma i kontakt med radikala och våldsbejakande ideologier och material. Vänkretsens engagemang och berättelser ger mening i den unges liv och kan skapa en nyfikenhet som kan leda till att en individ väljer att bli en del av en våldsbejakande miljö.⁴⁹ Det kan förekomma även när det handlar om skolattacker. I svensk kontext har det förekommit exempel på unga gärningspersoner som känt och kommunicerat med varandra. Forskning om skolattacker visar också att en del gärningspersoner har parasociala vänskapsrelationer med tidigare gärningspersoner. Parasociala vänskapsrelationer betyder att det finns en upplevd vänskap trots att personerna aldrig har träffats eller pratat med varandra. De två eleverna som genomförde skolattacken på Columbine High School lyfts ofta upp i sådana här sammanhang. Flera gärningspersoner beskriver dem som vänner och inspirationskällor, och vill fortsätta vad de påbörjade.⁵⁰
- **Avsaknaden av sociala relationer** kan utgöra en social riskfaktor för att en individ väljer att söka sig till våldsbejakande miljöer och ideologier eller till digitala forum som förespråkar skolattacker. Bristen på en social kontext kan leda till ett ökat hat mot dem som individen ser som skäl till det upplevda eller faktiska utanförskapet. Det kan för några (men såklart långt från alla) resultera i att individen börjar sympatisera med ideologier som avhumaniserar sådana grupper (t.ex. invandrare, ”svenska samhället”, kvinnor, skolkamrater, lärare, skolan som institution) och leda till att individen väljer att ta till våld. Avhumanisering är i sig en riskfaktor och kan vara ett tecken på att en individ är på väg att radikaliseras. Att uttrycka sympati för våldsbejakande extremistiska ideologier och skolattacker kan för en del också vara ett rop på hjälp och vara kopplat till psykisk ohälsa.⁵¹

Skyddsfaktorer

Skyddsfaktorer är faktorer som kan minska risken för radikaliserings. Dessa lyfts ibland fram som riskfaktorernas motsats – det som fungerar mot vad som inte fungerar – men det är inte alltid på det viset. De är faktorer som kan finnas samtidigt som riskfaktorer. Skyddsfaktorer är heller inte statiska under en individs liv. Händelser i livet kan leda till att en individ utvecklar skyddsfaktorer eller stärker redan befintliga skyddsfaktorer som förbättrar livssituationen. Skyddsfaktorer kan minska om någonting negativt händer i en individs liv.

Skyddsfaktorer i relation till såväl våldsbejakande extremism som skolattacker är fortfarande ett ganska outforskat område, men på senare år har ett antal forskningsstudier fokuserat på det. Ur ett förebyggande och främjande arbete är den här kunskapen mycket viktig. Genom att skolan får kännedom om vad som fungerar för eleven i skolan, kan åtgärder sättas in för att stärka dessa och därmed öka elevens förmåga att hantera utmaningar. Utan kunskap om skyddsfaktorerna blir bilden av individens situation ofullständig.⁵²

På samma sätt som med riskfaktorerna är inte heller nedanstående förteckning över skyddsfaktorer en uttömmande lista. Precis som tidigare presenteras först individuella skyddsfaktorer och därefter sociala skyddsfaktorer.

- **Framgång i skolan, utbildning och arbete** identifieras som individuella skyddsfaktorer, särskilt om personen känner en stark motivation och social anknytning till utbildnings- och/eller arbetsplatsen. Skola och arbete kan också medverka till en önskan om att lämna en våldsbejakande miljö.⁵³ När det kommer till att förebygga skolattacker är det viktigt att skolan är en skyddsfaktor i elevens liv och att kränkande behandling, utanförskap och akademiska misslyckanden motverkas.⁵⁴
- **Kognitiva förmågor, som kritiskt och komplext tänkande**, kan vara individuella skyddsfaktorer. Våldsbejakande grupper och ideologier genomsyras ofta av ett svartvitt och konspiratoriskt tänkande, där enkla svar ges på komplexa problem. Förmågan till kritiskt och komplext tänkande ökar sannolikheten att en individ genomsådar enkla förklaringsmodeller. Samtidigt kan kritiskt tänkande också vara en riskfaktor om det blir konspiratoriskt.⁵⁵
- Studier har visat att psykologiska skyddsfaktorer som en **positiv självkänsla, självkontroll, ett sunt självförtroende**, samt **empatisk förmåga** kan minska risken för både våldsbejakande extremism och skolattacker. Det har delvis att göra med en trygghet i att veta vem du är som person – med styrkor och brister – men också en känsla av att vara värdefull och uppskattad. Empatisk förmåga, det vill säga förmågan att sätta sig in i andras situation, kan också vara en skyddsfaktor. Det utmanar våldsbejakande miljöers avhumanisering och stigmatisering av specifika individer och grupper. Dock har dessa psykologiska faktorer kritiserats för att vara vaga och svåra att arbeta med. Vad som klassas som ”ett sunt självförtroende”, ”självkontroll,” och positiv självkänsla” och ”empatisk förmåga” är svårt att bedöma och kan tolkas olika beroende på social kontext och yrkesprofession.⁵⁶

Det finns en mängd **sociala skyddsfaktorer** som kan förhindra att en individ dras in i en våldsbejakande miljö eller begår en skolattack. Vid en första anblick kan de uppfattas som direkt motsatta till riskfaktorer. Det handlar om trygga familjerelationer, nära och stabila vänskapsrelationer, och bra förebilder.

- **Trygga familjerelationer, som inkluderar stöd och goda relationer med föräldrarna, gott föräldraskap och en trygg uppväxtmiljö, kan vara en social skyddsfaktor.**⁵⁷ Även om studier har visat att individer som växer upp i trygga familjer kan välja att engagera sig i våldsbejakande miljöer eller begår skolattacker, är en trygg familjemiljö med engagerade och omsorgsfulla vårdnadshavare viktigt. Det ger också bra förutsättningar i kontakterna kring en individ att ha en familj och familjemedlemmar att tala med. För att förebygga skolattacker kan det vara till hjälp att uppmuntra vårdnadshavarna att få insyn och bli intresserade av sina barns liv, inte minst vad de gör på internet.⁵⁸
- **Nära och stabila relationer utanför familjen** – både med släktingar och med vänner – kan ha betydelse. Vänner och anhöriga som står utanför våldsbejakande miljöer kan vara viktiga skäl att inte gå med eller att lämna dessa miljöer. Vänner, klasskamrater och goda vuxenkontakter i skolan kan ge individen ett bra och tryggt sammanhang att vara i. De kan också vara bland de första som upptäcker om någonting inte står rätt till.⁵⁹ Att identifiera och stärka dessa kontakter kan vara viktigt om ni känner oro för en individ.⁶⁰ De återkopplar också till skolans arbete att skapa en god och trygg arbetsmiljö, och bygga tillitsbaserade relationer mellan elever och personal.
- Det finns samhälleliga sociala skyddsfaktorer. Något som studier har lyft fram **är bra förebilder i närområdet och i skolan.** Dessa kan vara personer som lärare, ungdomsledare, fritidsledare, idrottstränare eller religiösa företrädare som träffar och bygger relationer med individer. Dessa personer kan också vara viktiga om individens hemmiljö eller vänskapskrets är destruktiva.⁶¹

Sammanfattande punkter

Det här kapitlet har tittat närmre på risk- och skyddsfaktorer som kan öka eller minska risken för att en individ radikaliserar och blir en del av en våldsbejakande miljö eller begår en skolattack. Genom att fokusera på både risk- och skyddsfaktorer ger vi en mer enhetlig förståelse för en individs livssituation, både det negativa och det positiva. Vi kan dra några slutsatser efter det här kapitlet:

- Riskfaktorer är sådana som kan öka risken för att en individ radikaliserar och blir en del av en våldsbejakande miljö eller begår en skolattack. Det finns både individuella riskfaktorer i relationen till individen och sociala riskfaktorer som berör individens sociala miljö.
- Skyddsfaktorer är sådana som kan förhindra att en individ radikaliserar. Även här finns det både individuella och sociala skyddsfaktorer som påverkar en individs liv.

- Risk- och skyddsfaktorer är inte statiska. Negativa händelser i en individs liv kan göra en person mer sårbar, medan positiva upplevelser kan stärka. Skyddsfaktorer kan byggas upp genom åtgärder, insatser och behandling.
- Vid oro för våldsbejakande extremism och skolattacker är det viktigt att uppmärksamma både risk- och skyddsfaktorer i relation till individens livssituation. Inom ramen för skolans uppdrag kan det handla om att stärka eleven i skolan, bidra till att hen klarar av sin utbildning och känner tillhörighet i skolan. Men det kan också vara nödvändigt att göra en orosanmälan till socialtjänsten, kontakta psykiatrin eller göra en polisanmälan. Vi uppmuntrar till att agera om ni känner oro för en elev och att ni tar hjälp av aktörer utanför skolan. Samtalsstödet kan vara ett stöd för att göra det.

Del 2:

Samtalsstöd

Så här använder du samtalsstödet

Den här delen presenterar hur samtalsstödet i metodstödet kan användas. Samtalsstödet är utformat för att fånga upp, förstå och konkretisera oro för en elev inom ramen för skolans uppdrag. Det kan leda till åtgärder för att hantera eleven i skolan, men också till en orosanmälan eller polisanmälan.

Samtalsstödet avser inte att ni ska utreda er oro eller brottsmisstankar. Det är socialtjänsten eller polisens uppdrag. Sitt inte ensam med er oro. Ta hjälp av elevhälsan och kontakta socialtjänst, polis eller andra aktörer i kommunen om ni behöver stöd och hjälp med ett ärende. Behöver ni rådgivning om samverkan för att hantera oro för våldsbejakande extremism och skolattacker får ni gärna kontakta oss på CVE. Ni hittar information om det på vår [webbplats](#).

Samtalsstödet är indelat i fem områden:

- **Samtal med eleven** ger exempel på frågor att ställa till eleven ni är oroliga för. Frågorna är indelade i fyra kategorier: oro för våldsbejakande extremism, oro för våldsfascination och skolattacker, oro för psykisk ohälsa och oro för internetvanor. Syftet med frågorna är att fånga upp eleven och få en bättre förståelse för elevens beteende. Alla frågor behöver inte ställas, utan möjlighet finns att välja ut de frågor som är mest relevanta för stunden. Det kan krävas flera samtal för att bygga förtroende och tillit. Den som har samtalet med eleven bör vara någon som hen har en god relation med.
- **Samtal med personer runt eleven** kommer med frågor, tips och rekommendationer för samtal med vänner och klasskamrater. Det finns också råd för hur ni kan prata med vårdnadshavare och anhöriga, liksom tips på olika stöd som ni kan använda er av.
- **Kollegiala samtal och samverkan** inkluderar tips på frågor och rekommendationer för att samla lärarlaget eller elevhälsan när det finns oro för en elev. Frågorna fokuserar på att få en helhetsbild av eleven och vad andra vuxna har sett. Det kan vara ett första steg för att identifiera åtgärder att genomföra i skolan, men också lägga grunden till en orosanmälan. Delen inkluderar också information om samverkan med aktörer utanför skolan, som socialtjänst och polis.
- **Orosanmälan** ger tips på frågor att besvara i en orosanmälan till socialtjänsten, samt information om anmälningsplikten och uppgiftsplikten inom skolan. Om ni misstänker eller har kännedom om att en elev far illa ska ni genast göra en orosanmälan till socialtjänsten.

- **Polisanmälan** ger information om vad ni ska tänka på när ni gör en polisanmälan. Det ger också rekommendationer om hur ni ska gå till väga om ni behöver komma i kontakt med polisen.

Delarna kompletterar varandra, men behöver inte följas i den ordning som de står. Ibland kan orosanmälan eller polisanmälan vara det första ni gör. I andra situationer kan oro komma från klasskamrater, kollegor eller vara något ni som enskilda känner i mötet med en elev. Samtalsstödet är flexibelt och ska anpassas efter situationen som ni befinner er i.

Olika sätt att använda metodstödet

Samtalsstödet är utformat för att kunna användas av en bred yrkesgrupp inom skolan. Det gör att det behöver anpassas efter sammanhanget det används i och kan ha olika syften beroende på vem som använder det. Detsamma gäller för informationen som ni får in när ni använder samtalsstödet. Beroende på vilken roll ni har på skolan kan ni behöva hantera informationen på olika sätt. Använd er av era ordinarie strukturer och rutiner.

Här följer tips på hur samtalsstödet kan användas av olika yrkesgrupper på skolan. Om er roll saknas väljer ni den kategori som ligger närmast.

- **Om du arbetar som förskollärare, fritidspedagog, lärare eller annan pedagogisk personal på skolan** kan samtalsstödet komma till användning om du behöver ha ett samtal med en elev som du eller andra känner oro för. Det kan också användas för att hantera din oro, till exempel i samtal med lärarlaget eller elevhälsoteamet, och göra en orosanmälan eller polisanmälan. Det är viktigt att du som enskild pedagog inte sitter ensam med din oro, utan agerar på den. Vänd dig till dina kollegor, rektor, elevhälsoteam och andra som kan vara ett stöd. Om du är misstänker eller får kännedom om att eleven far illa ska du eller din rektor genast göra en orosanmälan till socialtjänsten.
- **Om du arbetar inom elevhälsan** kan du använda samtalsstödet på flera sätt. Om du arbetar som skolkurator kan frågor från samtal med eleven användas för att förstå elevens situation bättre. Du kan också med fördel använda frågorna med andra samtalsstöd som du kan tänkas ha. De andra delarna av elevhälsan – specialpedagog, skolläkare, skol-sköterska och skolpsykolog – kan också använda frågor från samtalsstödet om det uppkommer oro för våldsbejakande extremism och skolattacker i deras arbete. Om lärarlaget uppmärksammar oro för en elev och ni har ett gemensamt möte, kan delen som berör kollegiala samtal användas för att få en bättre förståelse för situationen. Elevhälsoteamet kan också använda kollegiala samtal inom ramen för sina egna möten, så långt som sekretessen tillåter.

- **Om du arbetar som rektor** kan du använda samtalsstödet på samma sätt som lärare och elevhälsan. Du kan också använda det för att förbättra det förebyggande arbetet på skolan, fånga upp oro bland elever och personalgrupp, och stärka det systematiska kvalitetsarbetet. Precis som med lärare är det viktigt att du som rektor inte sitter ensam med din oro, utan söker stöd om du behöver det, internt som externt.

Samtal med eleven

Om ni är oroliga för en elev ska ni prata med hen. Samtal gör det inte bara möjligt att förstå eleven bättre, utan också att ni kan också lyfta er oro och visa att ni bryr er. Tidiga samtal kan vara förebyggande och förhindra att situationen förvärras. Ett viktigt syfte med metodstödet är att förstå och hjälpa eleven rätt, innan det går för långt. Det är elevens bästa och motverka att hen far illa som står i centrum.

Nedan följer förslag på frågor som kan ställas i samtal med eleven. De återkopplar till risk- och skyddsfaktorer som förekommer vid våldsbejakande extremism och skolattacker. De kan med fördel användas tillsammans med mer allmänna frågor kring elevens situation, mående och sociala situation. Om ni har allmänna samtalsunderlag på skolan kan ni använda dessa.

Frågorna är konstruerade att kunna ställas både till barn, ungdomar och vuxna. Anpassa frågorna efter elevens mognadsgrad.

Oro för våldsbejakande extremism

Den här delen berör oro för radikaliserings och våldsbejakande extremism. Det kan handla om oro för att eleven håller på att radikaliseras, att eleven uttrycker sympatier för våldsbejakande ideologier och/eller grupper eller på annat sätt sympatiserar med den här typen av våldsdåd. Ibland är det fråga om konkreta uttalanden under lektionstid, men det kan också vara oro från andra på eller utanför skolan (se [Samtal med personer runt eleven](#)).

Att prata om åsikter kan kännas obehagligt. Det går in i grundlagsskyddande rättigheter. Skolan har ett viktigt demokratiskt uppdrag att utbilda och fostra aktiva, kompetenta och ansvars-kännande medborgare. I det ingår att påverka och stimulera elever att respektera demokratiska och grundläggande fri- och rättigheter, inklusive att betona att våldsbejakande extremism strider emot skolans värdegrund. Skolan har dock inte rätt att tvinga elever att ställa sig bakom demokratiska värderingar. Det är tillåtet att ha extremistiska åsikter i Sverige och det gäller även i skolan. Elever har rätt att inte berätta varifrån de får sina åsikter och värderingar. Skolverket betonar vikten av att skolan främjar ett öppet samtalsklimat där olika idéer, perspektiv och förhållningssätt kan diskuteras.⁶²

Samtidigt kan elevens åsikter och sympatier skapa försämrad studiero och trygghet för andra elever och vuxna på skolan. Det kan också skapa oro för att eleven far illa. Det gör att det kan vara nödvändigt att prata med eleven om det. Efter nästa stycke ges förslag på frågor att ställa. Dessa är medvetet öppna och möjliga att anpassa efter situationen.

Glöm inte bort internet. Att vara aktiv, skriva och dela information på internetforum och i sociala medier kan vara en form av samhällsengagemang. Det här grundas i betydelsen som internet spelar i elevens sociala liv och är för en del precis lika viktigt som engagemang i fysiska organisationer. En del aktörer inom våldsbejakande miljöer är också delvis eller helt baserade på internet. Om ni vill fokusera samtalet på internetanvändning finns exempel på specifika frågor längre ner i samtalsstödet.

Förslag på frågor att ställa:

- Har du tänkt på de här frågorna länge eller är det något nytt?⁶³
- Vill du berätta hur du blev intresserad av de här frågorna? Varför, varför inte?
- Förstår du att andra kan bli oroliga och ledsna när du säger det här? Varför, varför inte?
- Vad betyder samhällsengagemang för dig?⁶⁴
- Hur skulle du vilja förändra samhället?
- Hur ser ditt idealsamhälle ut?
- Hur uppnår vi ett sådant samhälle?
- Finns det hinder i vägen för att uppnå ett sådant samhälle?
- Vem utgör ett hot? Varför känner du dig hotad?
- Vem litar du på?
- Vem litar du inte på?
- Vilken roll spelar internet i ditt samhällsengagemang?
- Är du aktiv i några forum eller sociala medier?

Oro för våldsfascination och skolattacker

Den här delen berör våldsfascination och skolattacker. Ibland kan elever säga och uttrycka fascination för våld och önskan att utöva våld mot sig själv eller andra. Dessa är viktiga att utforska. När det kommer till skolattacker finns det elever som uttrycker beundran för tidigare skolattacker och gärningspersoner, och säger att de skulle vilja genomföra någonting liknande. Erfarenhet av våld kan vara en riskfaktor för våldsbejakande extremism och skolattacker. Det kan också ge en inblick i om eleven är en del av kriminella miljöer eller utsatt för kriminalitet. Det händer att elever uttrycker våldsfascination för att dra uppmärksamhet till sig för att de mår dåligt eller av andra skäl, men det kan också handla om planer som kräver snabba åtgärder. Det kan kräva en orosanmälan till socialtjänsten, polis-anmälan eller att kontakta psykiatrin.

Förslag på frågor att ställa:

- Vad är våld för dig?⁶⁵
- När tycker du det är okej att använda våld? Varför tycker du det är okej?
- Finns det några som det inte är okej att använda våld mot? Varför?
- Vet du varför det inte är okej att använda våld mot andra?
- Vad tror du skulle hända om någon använde våld på sättet som du säger?
- Hur skulle du känna om någon använde våld på det sättet?
- Skulle du kunna använda våld mot andra? Varför?
- Varför tror du att våld skulle lösa problemen på det sättet som du säger?
- Finns det en risk att det skulle göra saken värre? Varför, varför inte?
- Du säger att du vill genomföra en skolattack. Varför vill du göra det?
- Du säger att du beundrar NN för att hen genomfört en skolattack. Varför gör du det?
- Vad är det du beundrar hos den här personen?
- Förstår du att vi blir oroliga när du säger det?
- Har du utsatts för våld av någon? Var? Av vem?
- Har du skadats fysiskt eller känslomässigt av en annan person? Var? Av vem?

- Har du blivit utsatt för våld inom familjen?
- Har du upplevt våld inom familjen? Lever du med våld inom familjen i dag?
- Har du blivit utsatt för våld av dina vänner?
- Vad betyder förnedring för dig?
- Har du upplevt dig förnedrad av andra?
- Har du blivit kränkt av någon? Vad betyder att bli kränkt för dig?
- Har du blivit kränkt i skolan? Utanför skolan?
- Har du fysiskt eller känslomässigt skadat någon annan?
- Har du upplevt svårigheter att kontrollera våldsamt beteende?

Oro för psykisk ohälsa

Psykisk ohälsa kan vara en riskfaktor för våldsbejakande extremism och skolattacker. Det kan vara ett skäl som bidrar till att eleven radikaliserar in i en våldsbejakande miljö eller väljer att begå en skolattack. Att få en inblick i elevens känsloliv är därför viktigt för att förstå den känslomässiga och psykologiska betydelse en våldsbejakande miljö eller ideologi kan spela. Det är dock viktigt att betona att psykisk ohälsa sällan ensamt leder till radikalisering eller en skolattack. Det är ofta en kombination av flera andra riskfaktorer och behöver förstås i samspel.

Här kommer förslag på frågor att ställa för att förstå hur eleven mår. Frågorna är mest relevanta för skolkuratorer inom elevhälsan att ställa, men kan också ställas av annan skolpersonal vid behov och om en tillitsfull relation finns med eleven. Det är även viktig information att ta med i en orosanmälan till socialtjänsten eller vid kontakt med psykiatrin.

Förslag på frågor att ställa:

- Skulle du säga att du mår bra? Varför, varför inte?
- Har du känt dig nedstämd under den senaste tiden?
- Vad gör du när du mår dåligt?
- Har du någon att prata med när du mår dåligt? Vem?

- Har du fått hjälp av eller pratat med en terapeut tidigare i livet? Får du hjälp just nu?
- Har du några vårdkontakter i dag? Var eller vilka?

Oro för internetvanor

Den här delen fokuserar på oro för internetvanor eller vad eleven gör på internet. Många unga lever sina liv på internet, men vuxenvärlden vet inte alltid vad de unga möter där eller vad den digitala miljön betyder för dem. Det är ofta på internet som unga kommer i kontakt med våldsbejakande extremism och skolattacker. Ibland är det för att de själva söker upp det, men ibland kan de komma i kontakt med det av en slump.

Om det finns en oro för vad eleven gör och skriver på internet är det bra att prata om det. Efter nästa stycke ger vi förslag på frågor som ni kan ställa för att börja ett samtal. De är allmänna och handlar om en elevs internetvanor i största allmänhet. Frågorna kan med fördel kombineras med frågor från kategorierna som presenterats ovan för att göra frågorna mer specifika. De kan också användas i samtal med andra elever för att få en bättre kunskap om vad unga gör på internet.

De sista frågorna i den här punktlistan berör om eleven har blivit kränkt på internet. De frågorna kan vara viktiga att utforska för att få en förståelse om eleven utsätts för kränkningar på internet och om dessa kränkningar också förekommer i skolan.

Förslag på frågor att ställa:

- Är du aktiv på internet? Vad gillar du att göra?
- Spenderar du mycket tid på internet?
- Spelar du några spel på internet? Vilka?
- Vilka är dina favoritforum att vara i? Varför?
- Finns det några andra sociala plattformar eller sociala medier som du använder?
- Vad tycker du bäst om med internet? Finns det något du inte tycker om?
- Har du några vänner på internet? Vad brukar ni göra?
- Vet dina föräldrar vad du skriver på internet? Vad säger de om det?
- Finns det någon som varit dum mot dig på internet? Hur?

- Har du blivit kränkt på internet? Om ja, vill du berätta vilka som gjorde det?
- Förekommer dessa kränkningar också i skolan?
- Är det någonting vi vuxna på skolan ska känna till om vad som sker på internet?

Andra stödmaterial och kunskapsöversikter att använda

- Skolverket har tagit fram stödmaterial om hur skolpersonal kan prata med barn och unga om [kriser](#), och [kontroversiella frågor](#).
- Skolverket har också tagit fram en [lärm modul](#) om att bygga tillitsfulla lärar-elev-relationer.
- Skolverket har även tagit fram ett stödmaterial kring [disciplinära åtgärder](#), till exempel när det är möjligt att stänga av en elev som hotar andra elever och personals säkerhet.
- I boken *Känsliga frågor, Nödvändiga samtal – Att lära om och av kontroverser* presenteras olika forskningskapitel. Boken är publicerad 2021 av Studentlitteratur och är sammanställd av Karin Flensner, Göran Larsson och Roger Säljö.

Samtal med personer runt eleven

Det kan hända att andra personer runt eleven kommer fram till er med oro. Det kan vara vänner eller klasskamrater som har sett saker som oroar dem. Det kan också vara vårdnadshavare, anhöriga eller andra vuxna utanför skolan som uttrycker oro för eleven. Att våga komma och prata om oro kräver tillit och förtroende. De här samtalen kan upplevas som utmanande och vara präglade av rädsla för att skvallra, oro för att oron inte stämmer och skam. Samtidigt är samtalen viktiga för att förstå elevens situation bättre och kunna hjälpa hen till rätta.

Samtal med oroliga vänner eller klasskamrater

Forskning har visat hur viktiga vänner och klasskamrater kan vara för att förhindra en radikaliseringsprocess eller en skolattack. De kan stå eleven nära och ha kännedom om vad som händer på rasten, i sociala medier och på andra ställen där vuxna inte är närvarande. Samtidigt kan det finnas en rädsla bland unga att bli sedda som någon som skvallrar och en oro för hur informationen ska tas emot av vuxna.⁶⁶ Det kan leda till att de väljer att inte berätta för någon vuxen på skolan om sin oro och att viktig information kan falla mellan stolarna.

För att skapa förutsättningar för att unga ska våga komma fram och berätta om sin oro krävs ett tillitsbyggande arbete på skolan. Goda relationer mellan skolpersonal och elever leder inte bara till bättre kommunikation, utan också till en bättre studiemiljö och inläring. Skolverket har tagit fram ett stödmaterial för att skapa det och ger några exempel på insatser:

- Gör eleverna delaktiga i skolans verksamhet.
- Visa att ni ser eleverna.
- Ta er tid att lyssna, fråga om elevernas intressen och mående.
- Hjälp till att lösa och reda ut konflikter om sådana uppstår.⁶⁷

De här punkterna är viktiga för att skapa ett klimat där unga känner att de vågar komma fram och berätta om sin oro. Genom att visa att ni bryr er och finns där ökar sannolikheten att de vänder sig till er, både med sin oro och andra saker som kan vara bra för er att veta. Det är också bra att ta med de här perspektiven i det trygghetsskapande arbetet och förebyggandet av kränkande behandlingar. Om elever inte vågar komma och prata om sin oro för att de är rädda för att bli sedda som någon som skvallrar, kan det indikera att det finns en social kultur på skolan som är problematisk. Visa eleverna att det är att bry sig när man

går till en vuxen med oro om en klasskamrat eller vän, och att ni på skolan stöttar om någonting skulle hända. Ett tydligt och tryggt vuxenansvar kan leda till att fler känner sig trygga i att prata om saker som bekymrar dem.

Om elever kommer fram till er för att prata om sin vän eller klasskamrat ska ni utgå från de rutiner ni redan har. Viktigt att betona är samtalen ska ske på elevernas initiativ och med omsorg om den berörda elevens integritet. Skolpersonal ska inte initiera samtal med klasskamrater eller vänner utifrån oro för en elev. Här följer exempel på frågor som kan ställas, men det kan också finnas andra frågor som kan vara lika viktiga.

Förslag på frågor att ställa:

- Varför är du orolig?
- Hur länge har du varit orolig?
- Finns det du är orolig för på skolan?
- Finns det på internet? Sociala medier?
- Vet dina föräldrar om det?
- Har du pratat med någon annan?
- Har du pratat med eleven om din oro? Om ja, hur reagerade hen?

Dessa samtal kan vara känsliga och en del unga kan känna sig sårbara och osäkra vad som händer efteråt. Berätta för den unge att ni vuxna på skolan kommer ta över frågan. Det kan också vara bra att ha ett uppföljande samtal för att säkerställa att den unga mår bra och höra om någonting mer inträffat.

Samtal med vårdnadshavare och anhöriga

Att prata med elevens vårdnadshavare vid oro för våldsbejakande extremism och skolattacker kan vara utmanande, synnerligen om oron inte känns konkret eller tydlig. Samtidigt är vårdnadshavare, anhöriga och andra vuxna runt eleven viktiga för att upptäcka tidiga tecken, och de är ofta bland de första som märker att någonting inte står rätt till. Engagerade och trygga föräldrar är skyddsfaktorer i elevens liv, och en god samverkan mellan skola och vårdnadshavare är viktig för att hjälpa eleven rätt.

Om ni är den som initierar samtalet med vårdnadshavare är det bäst att göra det så skyndsamt som möjligt. Genomför samtalet på ett icke-dömande sätt. En del vårdnadshavare kan reagera med bestörtning, skam och förnekelse när de får höra om att det finns oro för att deras barn håller på att radikaliseras. Om ni har rutiner eller goda råd på plats kan dessa användas för känsliga samtal med vårdnadshavare. Det kan exempelvis vara en person som har erfarenhet av att prata med vårdnadshavare. Undvik att vara ensam vid ett sådant samtal och informera innan vilka som kommer att delta vid samtalet. Var tydlig med att syftet med samtalet är att hjälpa eleven rätt och att det är viktigt att jobba tillsammans.

Om det är vårdnadshavarna eller andra anhöriga som kommer till er med oro om eleven bestämmer ni på skolan vilket som är det bästa sättet att hantera situationen. Det kan vara att göra en anmälan till socialtjänsten med vårdnadshavarnas eller anhörigas tillstånd. Det finns också anhörigstöd, som Rädda Barnens orostelefon, som ni kan hänvisa till.

Ibland kan situationer uppstå där det inte är lämpligt att prata med vårdnadshavarna. Det kan också finnas oro för att vårdnadshavaren delar elevens åsikter och att vårdnadshavaren är en orsak till varför eleven har radikaliserats. Om ni är oroliga för att eleven far illa hemma ska ni genast göra en orosanmälan till socialtjänsten (se kapitlet om [Orosanmälan](#)).

Andra myndigheters stöd

- Skolverket har tagit fram [stödmaterial](#) om hur ni på skolan kan arbeta mot kränkande behandling. Prata med eleverna om skillnaden mellan skvaller och att bry sig.
- Skolverket har också [stödmaterial](#) om ansvar och regelverk som gäller trygghet och disciplinära åtgärder på skolan, inklusive vad som gäller vid avstängning av en elev.
- Skolverket har tagit fram [stödmaterial](#) om samverkan mellan skola och vårdnadshavare.
- Specialpedagogiska Skolmyndigheten (SPSM) har tagit fram ett [stöd](#) om att ha dialog med nyanlända vårdnadshavare.

Stöd för vänner och anhöriga

- Rädda Barnen har en orostelefon och [stödmateriäl](#) för barn, unga och vuxna som känner oro för att de själva eller någon i deras närhet håller på att radikaliseraras. De som ringer in kan vara anonyma om de vill det.
- [Extremkoll.se](#) är en digital plattform för unga mot våldsbejakande extremism (drivs av [Flamman Socialt förebyggande centrum](#) och [Agera Värmland](#)) och har även stöd till [skolpersonal](#).
- [Exit](#) på Fryshuset ger kostnadsfritt stöd till anhöriga till personer där det finns oro för radikalisering och våldsbejakande extremism. De som kontaktar dem kan vara anonym om de vill det. Exit hjälper också personer som vill lämna våldsbejakande extremism.
- [Agera Värmland](#) ger kostnadsfritt stöd till anhöriga till personer som håller på att radikaliseraras eller är radikaliserade. De hjälper också individer som vill lämna våldsbejakande extremism.

Kollegiala samtal och samverkan

Kollegiala samtal och samverkan kan vara viktigt för att fånga upp och hantera oro för en elev. Det kan vara möten med lärarlag för att diskutera en gemensam elev, möten med elevhälsoteamet eller andra möten där ni träffas i kollegiet. Det kan också vara extern samverkan med socialtjänsten, polis, fritidshem och andra aktörer. Samtalsstödet kan med fördel användas i de här sammanhangen för att få en gemensam bild av eleven, så länge som eventuell sekretess tillåter.

Kollegiala samtal på skolan

Den här delen fokuserar på samtal inom lärar- eller arbetslaget, eller på samtal mellan lärarlag och elevhälsa vid oro för våldsbejakande extremism och skolattacker. Om ni har strukturer eller rutiner kring kollegiala samtal på skolan ska ni använda dem. Om ni vill ha hjälp och stöd har Skolverket tagit fram ett stödmaterial som fokuserar på [kollegialt lärande](#) och [kontroversiella frågor](#). Ni kan också kontakta CVE om ni behöver stöd och rådgivning.

Här finns förslag på frågor att ställa. Ni kan också använda er av frågorna som finns i nästa del om **Orosanmälan** eller av frågor från **Samtal med eleven**. Syftet med dessa frågor är att konkretisera oron för eleven och identifiera sätt att hjälpa hen inom ramen för skolans uppdrag. Om ni får kännedom om eller misstänker att en elev far illa ska ni genast göra en orosanmälan till socialtjänsten.

Förslag på frågor att diskutera:

- Vad är det vi är oroliga för?
- Delar samtliga oron eller finns det olika uppfattningar?
- Vad är det eleven gör som gör oss oroliga?
- Hur länge har vi varit oroliga för eleven?
- Hur uppfattar vi elevens livssituation?
- Är det någonting som hänt i elevens liv under den senaste tiden?
- Har det satts in några åtgärder för att stödja eleven?
- Hur upplever klasskamraterna eleven?
- Hur uppfattar vi elevens sociala liv på skolan?

Oro för våldsbejakande extremism och skolattacker kan också skapa oro för den egna säkerheten och arbetsmiljön. Även diffus oro kan upplevas som obehaglig och skrämmande. Det kan göra att det tar emot att gå till jobbet och interagera med eleven. Andra elever kan också bli oroliga och rädda. Skapa utrymme för att diskutera hur ni upplever och ska hantera situationen. Om det inte finns rutiner på plats kan det vara bra att ta fram dem eller att höra med huvudmannen.

Förslag på frågor att diskutera:

- Hur känner vi för situationen?
- Känner vi oss trygga?
- Vad behöver göras för att vi ska känna oss trygga?
- Finns det rutiner på plats om någon av oss känner oss orolig för vår egen och för andras del?

Vikten av elevhälsans arbete

Elevhälsan spelar en viktig roll i skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker. Den tvärprofessionella kompetensen med psykologiska, psykosociala, medicinska och specialpedagogiska insatser, skapar goda förutsättningar för att hantera oro för en elev. Den kan användas för att stärka det förebyggande arbetet på skolan och bidra till ökad trygghet och studiero. Skolsköterskor kan genom sina hälsosamtal med elever fånga upp orosignaler. Elevhälsan kan också på eget initiativ samverka med andra aktörer för att främja elevers hälsa och skolnärvaro, och för att förebygga kriminalitet eller ohälsa.⁶⁸

Vi rekommenderar att ni använder elevhälsan om ni känner oro för att en elev håller på att radikaliseras. Det kan handla om att kontakta en enskild instans inom elevhälsan, som skolkuratorn eller skolsköterskan. Det kan också vara att engagera hela elevhälsoteamet efter de rutiner ni har på skolan. Informera även rektor om er oro för eleven.

Om ni vill läsa mer om elevhälsans tvärprofessionella arbete har Socialstyrelsen och Skolverket tagit fram en vägledning. Ni hittar den [här](#) och i referenslistan i det här metodstödet.

Samverkansformer och samtycke

Det finns också andra samverkansformer utanför skolan som kan vara av hjälp vid oro för våldsbejakande extremism och skolattacker. Det finns flera olika modeller för hur individ-samverkan mellan skolan och andra aktörer kan gå till, exempelvis [SSPF](#), [SIG](#), [SIP](#) eller [TSI](#). Det går inte att hitta en modell som fungerar för alla eftersom det ser olika ut i

kommunerna. Det viktiga är att hitta en lokal modell som fungerar och att använda den. I stort sett alla kommuner har samverkansöverenskommelser med polisen i sin kommun, och den strukturen kan med fördel användas för övergripande samverkan. Det finns en brottsförebyggande samordnare i varje kommun som kan ge mer information om hur den lokala samverkan ser ut i just er kommun.

Oavsett övergripande samverkan eller samarbete på individnivå, är det värdefullt och nödvändigt att samla kunskap och information utifrån olika myndigheters ansvar och roller för att få en helhetsbild och göra en bedömning. Sträva alltid efter samtycke då det underlättar samverkan.

En viktig aspekt är att undvika ”informationsfragmentering”, det vill säga att information om en individs beteende finns uppdelat hos olika aktörer (internt inom en organisation eller hos olika externa aktörer) och inte delas mellan aktörerna. Skolan kan ha fått information om att en elev visat en fascination för våldsdåd i skolmiljö och socialtjänsten kan ha hanterat orosanmälningar som rört föräldrars eller andra personers oro för att eleven isolerar sig från omvärlden. Polisen kan ha information om att det finns vapen i hemmet, samt annan historik kopplat till individen. Hälso- och sjukvården kan ha kunskap om att en individ haft tankar på att begå självmord kopplat till ett dåligt psykiskt mående.

Ett viktigt syfte med samverkan är att möjliggöra för dessa aktörer att samlas och gemensamt behandla de omständigheter som gett anledning till oro för en individ. Aktörerna får därigenom en helhetsbild och risken blir lägre för att ett oroväckande beteende missas eller underskattas.

För att kunna samverka på individnivå krävs samtycke från individen eller dennes vårdnadshavare. Men det går alltid att samverka med exempelvis polis och socialtjänst utan att dela personuppgifter för att konsultera, få kunskap och diskutera på en övergripande och av-identifierad nivå.

För att göra en orosanmälan behövs inget samtycke. Om socialnämnden har inlett en utredning är skolan skyldig att lämna alla uppgifter som kan vara av betydelse för socialtjänstens utredning av ett barns behov av skydd och stöd. Skyldigheten gäller även när samtycke till det inte ges av barnet eller barnets vårdnadshavare, och oberoende av om uppgifterna omfattas av sekretess eller inte. Nästa kapitel fokuserar på vad som gäller vid en orosanmälan.

Om det inte pågår någon utredning hos socialtjänsten krävs stöd i form av sekretessbrytande regler i offentlighets- och sekretesslagen ([OSL](#)) för att skolan ska kunna dela information om enskilda trots att samtycke inte finns. Skolan behöver kunna ta ställning till om uppgifter kan lämnas ut i den aktuella situationen, utifrån omständigheterna. Ta gärna hjälp av er kommunjurist eller jurist inom huvudmannens organisation om ni är osäkra på vilka uppgifter som skolan kan lämna inom ramen för samverkan om samtycke inte finns.

Socialtjänsten kan inte dela information med skolan utan samtycke från barnet eller barnets vårdnadshavare, men under vissa förutsättningar med polisen i brottsförebyggande syfte enligt [10 kap. 18 a § OSL](#).

Orosanmälan

Om ni känner oro för att en elev riskerar att fara illa eller far illa ska ni göra en orosanmälan till socialtjänsten. Det kan handla om att eleven håller på att radikaliseras in i våldsbejakande extremism eller planerar att begå en skolattack. Enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL ska en anmälan genast göras vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa. Svårbedömda eller obestyrkta uppgifter ska också anmälas om de tyder på att ett barn kan behöva stöd eller hjälp från socialtjänsten. Ni behöver inte vara säkra på att barnet far illa, det räcker med att ni misstänker det. Det är socialtjänstens uppdrag att utreda barnets situation och om det behöver stöd eller skydd.

Det är viktigt att göra en orosanmälan så tidigt som möjligt. Genom att ingripa tidigt med rätt insatser anpassade till barnets individuella behov, kan en positiv utveckling främjas utan alltför ingripande insatser.

Om ni är osäkra på om ni ska göra en orosanmälan kan ni konsultera med socialtjänsten i er kommun utan att avslöja barnets identitet. En konsultation ersätter dock aldrig en orosanmälan. Ni kan också samråda med rektor, elevhälsan, erfarna kollegor eller annat stöd som finns på plats på skolan. Utgå från de rutiner som finns på skolan. Skolverket rekommenderar också att ni ska, så länge det är lämpligt, samverka med elevens vårdnadshavare och informera dem om varför en orosanmälan görs och vad som skrivs i den. Läs mer om Skolverkets rekommendationer kring orosanmälan i deras [stödmaterial](#) om skolans ansvar när barn far illa.

Anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL omfattar enbart barn upp till 18 år. Det går att göra orosanmälningar även för personer över 18 år, men det kräver samtycke från individen för att inleda en utredning. Socialtjänsten kan endast inleda en utredning utan samtycke från en vuxen när det handlar om LVM (lag om vård av missbrukare). När det gäller vuxna individer som fyllt 18 år men inte 20 år kan även LVU (lag med särskilda bestämmelser om vård av unga) tillämpas. Om ni har frågor angående oro för en vuxen elev kan ni konsultera socialtjänsten utan att avslöja den vuxne elevens identitet.⁶⁹

Läs mer om anmälningsskyldigheten för myndigheter och andra aktörer i Socialstyrelsens handbok [Anmäla oro för Barn – Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare](#).

Vad ska en orosanmälan innehålla?

En orosanmälan ska innehålla så många detaljer som möjligt om era iakttagelser och oro för barnet. Ju mer information som socialtjänsten får in om eleven, desto bättre förutsättningar ges socialtjänsten i sitt utredningsarbete. För att skapa en bra grund finns här frågor som kan besvaras. Dessa frågor är också bra att förbereda sig på inför ett anmälningmöte med socialtjänsten.

Förslag på frågor att besvara i orosanmälan:

- Varför är ni oroliga för eleven?
- Hur länge har ni varit oroliga för eleven?
- Vad är det eleven gör och/eller uttrycker? När har det skett i tid?
- Hur upplever ni elevens livssituation i stort?
- Hur ser elevens relation till vårdnadshavaren ut?
- Hur ser elevens sociala relationer ut i övrigt?
- Har ni varit i kontakt med elevens vårdnadshavare angående er oro för eleven?
Hur har de reagerat?
- Har ni haft kontakt med andra aktörer eller personer angående er oro för eleven?
Vad har den kontakten resulterat i?

Vad händer efter en orosanmälan?

Efter att ni lämnat in er anmälan går den över till socialnämnden för en förhandsbedömning. Ni kan komma att kallas till ett anmälningsmöte. Om socialtjänsten inleder en utredning är ni skyldiga att lämna alla uppgifter som kan vara av betydelse för socialtjänstens utredning av barnets behov av skydd eller stöd. Det kallas för uppgiftsskyldighet och bryter eventuell sekretess som kan finnas. Det gäller också om någon annan har gjort anmälan eller om socialtjänsten har inlett en utredning på eget initiativ. Om ni vill läsa mer om vad som sker efter att en orosanmälan kommit till socialtjänsten, rekommenderar vi att läsa kapitlet "Vad gör socialtjänsten?" i [Anmäla oro för barn](#). Utredningsprocessen beskrivs också i Socialstyrelsens handbok [Utreda barn och unga](#).

Om ni vill ha återkoppling på vad som händer med en anmälan och om en utredning har inletts eller inte har inletts eller pågår, kan ni framföra det i anmälan tillsammans med kontaktuppgifter till den som ska ha återkoppling.

Efter att en orosanmälan är gjord behöver ni fortsätta att arbeta med eleven. Det är viktigt att följa upp och erbjuda stöd till eleven och samverka med vårdnadshavare enligt ordinarie rutiner. Fortsätt samarbete med kollegor och samverka med andra myndigheter för att samla den kompetens som behövs för att hantera situationen. Elevhälsan kan också på eget initiativ samverka med andra aktörer för att främja elevens hälsa och skolnärvaro och för att förebygga kriminalitet eller ohälsa.

Om orosanmälan inte leder till en utredning och om oron för eleven kvarstår eller nya omständigheter framkommit, ska ni göra en ny orosanmälan till socialtjänsten. Det kan vara värdefull information för socialtjänstens beslut om att inleda utredning eller inte och i det fortsatta utredningsarbetet.

Att tänka på när ni gör en orosanmälan

- Beskriv er oro så detaljerat och konkret som ni kan.
- Följ de utarbetade rutiner för orosanmälan som ni har på er skola.
- Om ni är osäkra på om ni ska göra en orosanmälan, kan ni konsultera er lokala socialtjänst utan att barnets identitet avslöjas.
- Ni kan också konsultera er lokala socialtjänst om ni är osäkra på vilken information som ni bör lämna till vårdnadshavaren.

Källa: [Anmäla oro för barn](#), Socialstyrelsen.

Polisanmälan

Om ni misstänker att en elev har begått eller kommer begå ett brott ska ni kontakta polisen. Om brottet är pågående eller om det är en akut situation, ska ni ringa 112. Om brottet inte är akut kan ni ringa 114 14, besöka er lokala polisstation eller göra en anmälan på webben. En tidig brottsanmälan kan göra det lättare att säkra bevis och vittnesuppgifter, och förhindra en upptrappning.

Om ni har sett eller hört något som skulle kunna hjälpa polisen att upptäcka, förebygga eller utreda brott, kan ni tipsa polisen på deras webbplats.

Enligt skollagen finns det en [reglerad skyldighet](#) för skolan att göra en anmälan om att skolan har omhändertagit stöldgods, narkotika, dopningsmedel, knivar och andra vapen eller hälsofarliga varor från en elev. Då ska rektorn snabbt anmäla omhändertagandet till polisen. Om en elev i andra fall gör något som skulle kunna vara ett brott är det upp till rektorn eller annan skolpersonal att ta ställning till om en polisanmälan ska göras. Skolan ska inte bedöma om det som skett är brottsligt eller bevisa sina misstankar. Det är polisens uppdrag att bedöma om ett brott begåtts.

Skolan behöver inte göra en anmälan till Säkerhetspolisen. Om det visar sig att individen planerar att utföra en skolattack utifrån en ideologisk bevekelsegrund, kommer Polismyndigheten att överlämna ärendet till Säkerhetspolisen. Skolan ska inte heller anmäla oro för elevers åsikter till polisen. Oro för att en elev håller på att radikaliseras in i våldsbejakande extremism eller på något annat sätt riskerar att fara illa ska anmälas till socialtjänsten. Läs mer om det i Skolverkets stödmaterial om [Förskolans och skolans arbete mot våldsbejakande extremism](#).

Vad händer efter en polisanmälan?

När en polisanmälan gjorts bedömer polis eller åklagare vilka möjligheter som finns att utreda brottet. De beslutar därefter om en förundersökning (även kallad brottsundersökning) ska inledas. Det görs endast om det finns möjligheter att klara upp brottet. Saknas tillräckliga bevis kan en förundersökning läggas ner.

Om ny information tillkommer kan en ny polisanmälan göras eller en tidigare anmälan öppnas upp igen. Polisen gör då en ny bedömning utifrån inkommen information om en förundersökning ska inledas eller inte.

Om ni har gjort en polisanmälan som har lagts ner och är fortsatt oroliga, rekommenderar vi att ni överväger att göra en ny anmälan. Använd era ordinarie rutiner och strukturer. Skolans arbete behöver vara uthålligt. Rektor måste alltid göra en bedömning från fall till fall. Nya omständigheter kan ha tillkommit som kan bidra till att polisen får en bättre bild av situationen. Elevhälsan kan också på eget initiativ samverka med andra aktörer för att främja elevers hälsa och skolnärvaro, och för att förebygga kriminalitet eller ohälsa.

Om ni upplever fortsatt oro och är osäkra på hur ni ska hantera situationen kan ni kontakta relevanta myndigheter för samråd och rådgivning, till exempel Polismyndigheten och CVE. Polisen arbetar förebyggande och har nytta av information i ett tidigt skede för att kunna samverka med andra relevanta myndigheter och sätta in reducerande stödåtgärder för att hjälpa individen.

Att tänka på vid en polisanmälan

- Om det är akut ska ni alltid ringa 112. Annars kontaktar ni polisen på 114 14, besöker deras webbplats eller besöker ert lokala poliskontor.
- Rektor (eller den rektor har bestämt) har enligt skollagen skyldighet att polisanmäla om skolan har omhändertagit stöldgods, narkotika, dopningsmedel, knivar, andra vapen, hälsofarliga varor eller föremål som har använts som hjälpmedel vid brott.
- Om en elev i andra fall gör något som skulle kunna vara ett brott är det upp till rektorn eller annan skolpersonal att ta ställning till om en polisanmälan ska göras.
- Ni kan kontakta Polismyndigheten för samråd och rådgivning.
- Ni behöver inte bevisa era misstankar i polisanmälan. Det är polisens uppdrag att bedöma om ett brott har begåtts.
- Skolan behöver inte kontakta Säkerhetspolisen. Det sköter Polismyndigheten.
- Om polisanmälan läggs ner och ni fortfarande är oroliga, kan ni göra en ny polisanmälan med den nya informationen.

Andra myndighetsstöd

- CVE, Polismyndigheten, Socialstyrelsen, Skolverket, Sveriges kommuner och regioner (SKR) och MSB har tagit fram en gemensam [informationssida](#) om att förebygga skolattacker.
- Polismyndigheten har en [informationssida](#) om polisens arbete mot skolattacker.
- Skolverket har tagit ett [stödmaterial](#) kring trygghet, studiero och disciplinära åtgärder.

Referenslista

Böcker och bokkapitel

- Backlund, Å.; Högdin, S. & Spänberger-Weitz, Y. (reds.). *Skolsocialt arbete: skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Stockholm: Gleerups.
- Berger, J.M. (2018). *Extremism*. Boston: MIT Press.
- Böckler, N.; Seeger, T.; Sitzer, P.; Heitmeyer, W. (2012). *School Shootings - International Research, Case Studies, and Concepts for Prevention*. Leiden: Springer.
- Chenoweth, C; English, R; Gofas, A. & Kalyvas, S. (reds.). (2019). *The Oxford Handbook of Terrorism*. Oxford: Oxford University Press.
- Erlandsson, Å. (2017). *Det som aldrig fick ske: skolattentatet i Trollhättan*. Stockholm: Norstedts.
- Fast, J. (2008). *Ceremonial Violence: Understanding Columbine and Other School Rampage Shootings*. Woodstock, NY: Overlook Press.
- Flensner, K.; Larsson, G. & Säljö, R. (2021). *Känsliga frågor, Nödvändiga samtal - Att lära om och av kontroverser*. Lund: Studentlitteratur.
- Koehler, D. (2017). *Understanding deradicalization: methods, tools and programs for countering violent extremism*. London: Routledge.
- Lunneblad, J. (2019). (red.). *Policing Schools: School Violence and the Juridification of Youth*. Leiden: Springer.
- Maher, S. (2017). *Salafi-Jihadism – The History of an Idea*. London: Penguin.
- Malkki, L. (2017): "Chapter 8: School shootings and lone actor terrorism" i Fredholm, M. (red.). *Understanding Lone Actor Terrorism: Past experience, Future Outlook, and Response Strategies*. London: Routledge.
- Mattsson, C. & Johansson, T. (2020). *Life Trajectories into and out of Contemporary Neo-Nazism: Becoming and unbecoming the hateful other*. London: Routledge.
- Odenbring, Y. & Johansson, T. (2019). *Hot och våld i skolvardagen: att förstå och hjälpa utsatta elever*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Olsson, S. (2019b). Contemporary Puritan Salafism – A Swedish Case Study. Sheffield: Equinox Publishing.
- Persson, S. (2022). Från hemmasittare till återvändare: vägar till skolnärvaro. Stockholm: Lärarförlaget.
- Persson, M.; Alvinus, A. & Linehagen, F. (2022). *Skolans värld möter samhällskriser*. Lund: Studentlitteratur.
- Thodelilus, C. (2017): "Kapitel 2: Användningen av skolskjutarens online-narrativ i forskning" i Mallén, A. (red.). *Kriminologiska metoder och internet*. Lund: Studentlitteratur.
- Thodelius, C.; Sandén, H-O.; Besslinger, C. & Währborg, P. (2021). *Kriminologiska perspektiv på dödligt skolvåld*. Stockholm: Liber.
- Vecchi, G.M.; Markey, M.A. & Daniels, J.A. (2022). Fatal Grievances: Forecasting and Preventing Active Killer Threats in School, Campus, and Workplace Settings. London: Routledge.

Akademiska artiklar

- Borum, R. (2011a). Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research. *Journal of Strategic Security*. Vol. 4(4). pp. 37-62.
- Borum, R. (2011b). Rethinking Radicalization. *Journal of Strategic Security*. Vol. 4(4). pp. 1-6.
- Clemmow, C.; Bouhana, N. & Gill, P. (2020). Analysing person-exposure patterns in lone-actor terrorism: implications for threat assessment and intelligence gathering. *Criminology & Public Policy*. Vol. 19, pp. 451-482.
- Clemmow, C.; Gill, P.; Bouhana, N.; Silver, J. & Horgan, J. (2022). Disaggregating Lone-actor Grievance-fuelled Violence: Comparing lone-actor terrorists and mass murderers. *Terrorism and Political Science*. Vol. 34:3, pp. 558-584.
- Ellefsen, R. & Sandberg, S. (2022). Everyday Prevention of Radicalisation: The impacts of Family, Peer, and Police Intervention. *Studies in Conflict & Terrorism*. DOI: [10.1080/1057610X.2022.2037185](https://doi.org/10.1080/1057610X.2022.2037185)
- Gill, P.; Horgan, J. & Deckert, P. (2014). Bombing Alone: tracing the motivations and antecedent behaviours of lone-actor terrorists. *Journal of Forensic Sciences*. Vol. 59:2.

- Gill, P.; Horgan, J.; Corner, E.; & Silver, J. (2016). Indicators of lone actor violent events: the problems of low base rates and long observational periods. *Journal of Threat Assessment and Management*. Vol.3:3-4, pp. 165-173.
- Gill, P.; Silver, J.; Horgan, J. & Corner, E. (2021). Similar crimes, similar behaviours? Comparing lone-actor terrorists and public mass murderers. *Journal of Forensic Science*. Vol. 66. Pp. 1797-1804.
- Hofman, D.C. (2020). How “alone” are lone actors? Exploring the ideological, signalling and support networks of lone-actor terrorists. *Studies in Conflict & Terrorism*. Vol. 43:7, pp. 657-678.
- Kehlet-Ebbrecht, C. & Lindekilde, L. (2023). From violent lone actor types to lone-actor grievance-fuelled violence: The Aarhus University shooting as an example of multi-facetted offender motivations and context-sensitive boundaries between violent lone-actor categories. *Frontiers in Psychology*. Vol. 13:995818.
- Kehlet-Ebbrecht, C. (2023). Systematic review: Risk factors and mechanisms of radicalisation in lone-actor grievance-fuelled violence. *Nordic Psychology*. Vol. 75:2, pp. 150-184.
- Kiilakoski, T. & Oksanen, A. (2011). Soundtrack of the School shootings: cultural script, music and male rage. *Young*. Vol. 19:3, pp. 247-269.
- Lankford, A (2016). Detecting mental health problems and suicidal motives among terrorists and mass shooters. *Criminal Behaviour and Mental Health*. Vol. 26. No. 5. pp. 315–321.
- Lindekilde, L.; Malthaner, S. & O’Connor, F. (2019). Peripheral and embedded: relational patterns of lone-actor terrorist radicalisation. *Dynamics of Asymmetric Conflict*. Vol. 12:1, pp. 20-41.
- Lindekilde, L.; O’Connor, F. & Schuurman, B. (2019). Radicalization patterns and modes of attack planning and preparation among lone-actor terrorists: an exploratory analysis. *Behavioural Sciences of Terrorism and Political Aggression*. Vol. 11:2, pp. 113- 133.
- Lösel, F; King, S; Bender, D; Jugl, I; Leuschner, V.; Scheithauer, H. Akhgar, B; Nitsch, H, Böckler, N. (2018). Protective Factors against Extremism and Violent Radicalisation: A systematic Review of Research. *International journal of developmental science*. Vol. 12(1-2). pp. 89-102.

- Malkki, L. (2014). Political Elements in Post-Columbine School Shootings in Europe and North America. *Terrorism and Political Violence*. Vol. 26:1, pp. 185-210.
- McCauley, C. & Moskaleiko, S. (2014). Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists: What moves an individual from radical opinion to radical action? *Terrorism and Political Violence*. Vol. 26, pp. 69-85.
- McCauley, C. & Moskaleiko, S. (2008). Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. *Terrorism and Political Violence*. Vol. 20(3), pp. 415-433.
- Meloy, J. R. & P. Gill (2016). The Lone-Actor Terrorist and the TRAP-18. *Journal of Threat Assessment and Management*, Vol. 3, No. 1. pp. 37-52.
- Raitanen, J. & Oksanen, A. (2018). Global Online Subculture Surrounding School Shootings. *American Behavioral Scientist*. Vol. 6:2, pp. 195-209.
- Rose, M.R. & Morrison, J. (2021). An exploratory analysis of leakage warning behaviour in lone-actor terrorists. *Behavioural Sciences of Terrorism and Political Aggression*. DOI: [10.1080/19434472.2021.1900325](https://doi.org/10.1080/19434472.2021.1900325)
- Simi, P; Sporer, K. & Bubolz, B. (2016). Narratives of Childhood Adversity and Adolescent Misconduct as Precursors to Violent Extremism: A Life-Course Criminological Approach. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. Vol. 53. Vol. 4. pp. 1-28.
- Spaaij, R. (2010). The Enigma of Lone Wolf Terrorism: An Assessment. *Studies in Conflict & Terrorism*. Vol. 33. No. 9. pp. 854-870.
- Williams, M.J.; Horgan, J.G. & Evans, W.P. (2016). The critical role of friends in networks for countering violent extremism: toward a theory of vicarious help-seeking. *Behavioural Sciences of Terrorism and Political Aggression*. Vol. 8: 1, pp. 45-65.
- Wolfowicz, M.; Litmanovitz, Y.; Weisburd, D. & Hasisi, B. (2021). Cognitive and behavioural radicalisation: a systematic review of the putative risk and protective factors. *Campbell Systematic Reviews*. Vol. 13:3. DOI: <https://doi.org/10.1002/cl2.1174>

Forskningsrapporter

- Gottzén, L. (2022). *Män, maskulinitet och våldsbejakande extremism: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism.
- Marsden, S. & Lee, B. (2022). *Protective Factors for Violent Extremism and Terrorism: Rapid Evidence Assessment*. London: CREST.
- Nilsson, P.E. (2021). *Från shitposting till folkmord: Ensamagerande våldsverkare, ideologi och accelerationism i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Pollack-Sarnecki, H.; Lioufas, A. & Jarlsbo, M. (2023). *Rutten demokrati - Konspirationspropaganda, rasism och våld*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Pollack, Sarnecki, H. (2021). *Fascismens gröna rötter: konspirationsteorier, kris och kollaps*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Ranstorp, M. & Ahlin, F. (reds.). (2020). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern: En studie om den svenska radikalnationalistiska miljön*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Ranstorp, M. & Ahlerup, L. (2022). *Salafism och salafistisk jihadism 2.0: Påverkan mot och utmaningar för det svenska demokratiska samhället*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Wolfowicz, M.; Weisburd, D. & Hasisi, B. (2022). *Counter-radicalisation interventions: A Review of the Evidence*. Research report 2022/1. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

Myndighetsrapporter

CVE. (2020a). *Den våldsbejakande islamistiska miljön. En kunskapsöversikt.*

Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism.

CVE. (2020b). *Vit makt-miljön. En kunskapsöversikt.* Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism.

CVE. (2020c). *Den autonoma miljön. En kunskapsöversikt.* Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism.

NCT. (2023). *Helårsbedömning 2023 – sammanfattning.* Stockholm: Nationellt centrum för terrorhotbedömning.

Skolverket. (2018). *Skolans roll i arbetet mot våldsbejakande extremism.* Stockholm: Skolverket.
www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d530/1553968084556/pdf3989.pdf

Socialstyrelsen & Skolverket. (2016). *Vägledning för elevhälsan.* Socialstyrelsen: Stockholm.

Socialstyrelsen. (2022). *Anmäla oro för barn – Stöd för anmälningskyldiga och andra anmälare.* Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen. (2023). *Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänsten.* Stockholm: Socialstyrelsen.

Säkerhetspolisen. (2023). *Årsbok och lägesbild 2022-2023.* Stockholm: Säkerhetspolisen.

Slutnoter

- 1 Vi kommer använda skolan för att beskriva alla skolformer inom skolväsendet – från förskola upp till vuxenutbildning.
- 2 Berger, 2018.
- 3 Säkerhetspolisen, 2023.
- 4 Rostami m.fl., 2018.
- 5 Maher, 2017; Ranstorp & Ahlerup, 2022; CVE, 2020a; se också Olsson, 2019 för en diskussion om icke-våldsbejakande salafism.
- 6 Mattsson & Johansson, 2020; Ranstorp & Ahlin, 2020; CVE, 2020b.
- 7 Wennerhag m.fl., 2019; CVE, 2020c.
- 8 Se t.ex. CVE (2020d); Gottzén, 2022; Pollack-Sarnecki, 2021; Pollack-Sarnecki m.fl., 2023.
- 9 NCT, 2023; se också Säkerhetspolisen, 2023 och Pollack-Sarnecki m.fl., 2023.
- 10 Säkerhetspolisen, 2023.
- 11 Hofman, 2020; Lindekilde m.fl., 2019.
- 12 Säkerhetspolisen, 2023; Nilsson, 2021; Clemmow m.fl., 2020; Clemmow m.fl., 2022; Gill m.fl., 2016; Gill m.fl., 2021; Kehlet-Ebbrect & Lindekilde, 2023; Spaaij, 2010.
- 13 Borum, 2011a; Borum, 2011b; Koehler, 2017.
- 14 McCauley & Moskalenko, 2014; se också McCauley & Moskalenko, 2008.
- 15 Chenoweth m.fl., 2019; Gill m.fl., 2014.
- 16 Berger, 2018; se också Chenoweth m.fl., 2019, Mattson & Johansson, 2020 och Maher, 2017.
- 17 Aly, 2016; se också Chenoweth m.fl., 2019.
- 18 Lakhani, 2023. Se också Lakhani m.fl., 2021.

- 19 Odenbring & Johansson, 2019; Thodelius m.fl., 2021; Böckler m.fl., 2013.
- 20 Erlandsson, 2017.
- 21 Thodelius, 2017; se också Thodelius m.fl., 2021.
- 22 Thodelius, 2017; Newman m.fl., 2004.
- 23 Thodelius m.fl., 2021.
- 24 Thodelius, 2017; Böckler m.fl., 2013.
- 25 Thodelius m.fl., 2021; se också Böckler m.fl., 2013 and Malkki, 2014.
- 26 Kiilakoski & Oksanen, 2011; Raitanen & Oksanen, 2018.
- 27 Malkki, 2014; Nilsson, 2021; se också Thodelius, 2017.
- 28 Böckler m.fl., 2013; se också Rose & Morrison, 2021; Lindekilde m.fl., 2017.
- 29 Malkki, 2014; Pollack-Sarnecki m.fl., 2023; se också Malkki, 2017, Böckler m.fl., 2013 och Kehlet-Ebbrecht & Lindekilde, 2023.
- 30 Malkki, 2017; Böckler m.fl., 2013; se också Nilsson, 2021 och Fast (2008).
- 31 Nilsson, 2021; Böckler m.fl., 2013; Thodelius, 2017; Malkki, 2017.
- 32 Pollack-Sarnecki m.fl., 2023; Thodelius, 2017; Malkki, 2014; se också Böckler m.fl., 2013 och Nilsson, 2021.
- 33 Wolfowicz m.fl., 2021; Marsden & Lee, 2022; se också Kehlet-Ebbrecht, 2023.
- 34 Wolfowicz, m.fl., 2021.
- 35 Böckler m.fl., 2013.
- 36 Gottzén, 2022; Pollack-Sarnecki m.fl., 2023.
- 37 Gottzén, 2022; Malkki, 2017; Böckler m.fl., 2013.
- 38 Wolfowicz, m.fl., 2021; Rostami m.fl., 2018.
- 39 Thodelius, 2017; Böckler m.fl., 2013; Malkki, 2017; se också Lindekilde m.fl., 2017.

- 40 Meloy & Gill, 2015; Spaaij, 2010; Simi m.fl., 2016; Lankford, 2016; se också Wolfowicz m.fl., 2021.
- 41 Wolfowicz, m.fl., 2021; Böckler m.fl., 2013.
- 42 Wolfowicz, m.fl., 2021.
- 43 Böckler m.fl., 2013; Thodelius, 2017; Malkki, 2014, 2017.
- 44 Vecchi m.fl., 2022.
- 45 Simi m.fl., 2016; Wolfowicz m.fl., 2021.
- 46 Böckler m.fl., 2013; Thodelius, 2017; Thodelius m.fl., 2021.
- 47 Böckler m.fl., 2013.
- 48 Simi m.fl., 2016; Wolfowicz m.fl., 2021; Carlsson, 2016.
- 49 Wolfowicz m.fl., 2021; Carlsson, 2016.
- 50 Böckler m.fl., 2013; Thodelius, 2017; se också Malkki, 2014.
- 51 Meloy & Gill, 2015; Spaaij, 2010; Lankford, 2016.
- 52 Wolfowicz m.fl., 2021; Marsden & Lee, 2022; Lösen m.fl., 2018; se också RAN (2018).
- 53 Wolfowicz m.fl., 2021; Lösen m.fl., 2018.
- 54 Böckler m.fl., 2013.
- 55 Wolfowicz m.fl., 2021; Lösen m.fl., 2018.
- 56 Wolfowicz m.fl., 2021; Lösen m.fl., 2018.
- 57 Ellefsen & Sandberg. (2022).
- 58 Wolfowicz m.fl., 2021; Lösen m.fl., 2018; Böckler m.fl., 2013.
- 59 Ellefsen & Sandberg. (2022); Williams m.fl., 2016.
- 60 Wolfowicz m.fl., 2021; Lösen m.fl., 2018; Böckler m.fl., 2013.
- 61 Wolfowicz m.fl., 2021; Lösen m.fl., 2018; Böckler m.fl., 2013.

- 62 Läs mer i Skolverkets rapport [Skolans roll i arbetet mot våldsbejakande extremism](#).
- 63 Den här frågan kräver att eleven har sagt eller uttryckt någonting, till exempel i klassrummet eller på rasten. Det är ett lågaffektivt sätt hantera situationen och börja samtalet.
- 64 Det här och efterföljande frågor är mer generella och kan vara ett sätt att få eleven att prata mer öppet om sitt sätt att se på samhället. Det kan också vara ett sätt att få eleven att prata om sitt engagemang med egna ord och identifiera prosociala sätt att göra det på.
- 65 Att börja med att låta eleven själv definiera vad våld är för hen är ett sätt att förstå vad som ligger bakom våldsfascination. Det är möjligt att eleven har ett annat sätt att se på våld än vad ni gör.
- 66 Böckler m.fl., 2013. Se också Odenbring & Johansson, 2019.
- 67 Se också Skolverkets [stödmaterial](#).
- 68 För den som vill läsa mer om elevhälsan och skolans skolsociala arbete, se Backlund m.fl. (2017) och Persson (2022) i referenslistan.
- 69 Socialstyrelsen, 2022, s. 21.

cve

Center mot
våldsbejakande
extremism

Tel växel: +46 8 527 58 400 | info@cve.se cve.se
Besöksadress: Tegnérgatan 23 | Postadress: Box 1386, 111 93 Stockholm